

“KUR’ÂN’IN, KUR’ÂN’I AÇIKLAMA USÛLÜ” ADLI ÇALIŞMAYLA İLGİLİ BİR DEĞERLENDİRME

Doç. Dr. Sahip BEROJE*

Özet: Kur’ânı anlamaya yönelik yapılan araştırmalar son zamanlarda yeni bir boyut kazandı. Alanında uzman araştırmacılar tarafından ifade edilen konu hakkında aykırı iddia ve görüşler savunulmaktadır. Adına *Kur’ân’ın Kur’ân’ı Açıklama Usûlü* denilen çalışmada ileri sürülen iddialar önce tebliğ olarak sunuldu, sonra kitap olarak yayınlandı. İslâm’ı anlama geleneğinin ve sünnet anlayışının dikkate alınmadığı bu usûl önerisinde, hem bilimsel açıdan hem de İslâm inanç ve düşüncesi açısından kabul edilemez iddia ve görüşler ileri sürüldü. Bu çalışmada, söz konusu usûl önerisinde sergilenen tutarsızlıkların ve yapılan hataların ortaya konması amaçlandı.

Anahtar Kelimeler: Kur’ân, usûl, mesânî, muhkem, müteşâbih, te’vil, hikmet.

The Falsities and Irrelevancies Contained in The Arguments of The Study Named “The Method of Explication of The Qur’an By The Qur’an”

Abstract: In a recent study alleged to be carried out by specialized people and suggested to be a methodological attempt, controversial and contentious ideas are being advocated. This study which is named as *The Method of Explication of The Qur’an by the Qur’an* has first of all been presented as a series of reports, compiled into a book form and then published. In this proposition for methodology the tradition of Islamic jurisprudence and Sunnah have completely been rejected and thus the arguments put forward in this study are unacceptable in that they are both contradictory to the Islamic belief and thought and incoherent with academic reality. In this study, we aimed to highlight these contradictions and incoherencies that have become conspicuous in the above-mentioned study.

Key Words: Qur’ân, method, el-methânî, el-muhkem, el-mütesâbih, te’vil, wisdom.

GİRİŞ

Her sene yapılan İslam hukuku anabilim dalı koordinasyon toplantılarında genellikle birkaç konu hakkında tebliğler sunulmakta ve müzakeresi yapılmaktadır. Bu açıdan, toplantılar sempozyum gibi icra edildiğinden son derece faydalı olmaktadır. Tabii olarak bazen son derece ilginç tebliğlere de şahit olmaktadır. Şimdiye kadar sunulanlar içinde en ilginç İstanbul İlahiyat Fakültesi’nin ev sahipliğinde 1-3 Haziran 2010 yılında Kocaeli/Kartepé’de yapılan toplantıda, Fatih ORUM’un sunduğu, “*Kur’ân’ın Kur’ân’ı Açıklama Usûlü*” adlı tebliğ oldu. Toplantıda, tebliğde ileri sürülen iddialar tartışıldı, eleştiri ve düşünceler dile getirildi. Biz de, diğer

* Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fak. İslam Hukuku Anabilim Dalı, VAN, sberoje@yahoo.com

tebliğin müzakeresi sebebiyle¹ kısa da olsa bu tebliğe de değinme fırsatı bulduk. Fakat tebliğin tamamının sağlıklı şekilde müzakeresi için daha geniş bir zaman gerekiyordu. Fakat düzenleme kurulu tebliği yayınlamadan önce lütfedip, isteyen yazılı müzakere gönderebileceğini bildirince, bu yolu kullanarak tebliği yeniden okuyarak müzakeremizi gönderdik.

Bir müddet sonra Fatih ORUM, bu tebliğin farklı bilim dallarından araştırmacı ve akademik çalışma yapanların da katılımıyla daha ciddi boyutta tartışılmasını arzu ettiklerini, bunun için Süleymaniye Vakfı'nda özel bir oturum düzenleyeceklerini belirterek toplantıya bizi de davet ettiler daha genişçe sayılabilecek ölçüde hazırlamış olduğumuz müzakere metniyle bu toplantıya katıldık. Türkiye'nin farklı İlahiyat Fakültelerinden tefsir, hadis gibi diğer bilim dallarından akademisyenlerin de katılımıyla dinleyicilerin bulunduğu bir ortamda yeniden tartışıldı. Ne var ki kendileri istedikleri halde gönderdiğimiz ilk müzakere metnini tebliğlerin yayımlandığı kitapta yer almadı. Süleymaniye Vakfı'nda yapılan oturum müzakereleri de yayımlanmadı. Vakıfta yapılan toplantı müzakerelerinin yayımlanmaması kendi takdirlerinde olsa da resmi niteliği olan bir koordinasyon toplantısında sunulan bir tebliğ için istene yazılı müzakere metninin yayımlanmaması kabul edilebilir bir tutum gibi gözükmemektedir. Üstelik düzenleme kurulunda yer alan bazı arkadaşlarla yaptığımız görüşmelerden edindiğimiz intibaa dayanarak söylemek gerekirse bu müzakere metni bilerek yayımlanmamıştır. Bizim amacımız tebliğ metnindeki tutarsızlıklara dikkat çekmek ve bu yönüyle okuyucuyu bilgilendirmektir. Bu sebeple müzakere metnini yayınlama ihtiyacı duyduk.

Tebliğin Aidiyeti

Tebliğin muhtevası ile ilgili eleştirilere geçmeden önce, tebliğin kime ait olduğunun açık olmadığını belirtmeliyiz. “*Kur'an'ın Kur'an'ı Açıklama Usûlü*” adlı tebliğ, İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nin ev sahipliğinde Kocaeli/Kartepede yapılan İslâm hukuku koordinasyon toplantısında Fatih ORUM tarafından sunuldu. Ancak tebliğin Kartepede sunumunda, “*Sunmaya çalışacağım tebliğ, Değerli Hocam Abdülaziz Bayındır Bey'in başkanlığında, alanında uzman kişilerce gerçekleştirilen ve yıllar süren ilmi çalışmalar neticesinde ortaya konan bir usûl önerisidir,*”² şeklinde bir ifade yer almaktadır. Bu kadar iddialı bir tebliğin, alanında uzman olan hangi isimlerle ortaklaşa hazırlandığı açıkça belirtilmesi gerekirdi. İlmi usûl bunu gerektirir. Biz tebliğde savunulan hususları, Prof. Dr. Abdülaziz BAYINDIR'ın başkanlığını yaptığı bir ekibin usûl anlayışı/önerisi olarak kabul ediyoruz. Bu durum, tebliğde ileri sürülen iddiaları daha da ciddiye almamızı gerektirmektedir.

1 Aslında aynı düşünce yapısına sahip Abdurrahman Yazıcı Bey'in sunduğu tebliğ de kabul edilemez iddialar içeriyordu, bu açıdan o tebliğ de eleştiriler aldı. O tebliğ ile ilgili müzakerem yayımlandığı için ne tür hatalar içerdiğini oraya havale ediyorum. Bkz. Beroje, Sahip, “Asabe-Siyaset İlişkisi: Kızın çocuklarının Mirasçılığı Örneği” adlı tebliğin müzakeresi, VII. *İslam Hukuku Anabilim Dalı Koordinasyon Toplantısı*, 1-3 Haziran, 2010, Kartepe/Kocaeli, s. 95-98.

2 Benzer ifade için bkz. *Koordinasyon Toplantısı*, s. 156; *Kur'an'ı Anlama Usûlü*, s. 20.

Tebliğin kime ait olduğu ile ilgili problem bulunduğu Süleymaniye Vakfı’nda düzenlenen oturumda tartışılmak üzere gönderilen metnin öncekisiyle farksız olduğu halde Abdulaziz BAYINDIR’ın ismini taşımış olmasıdır. Gerçi yeni metin öncekine göre epey kısaltılmış, fakat bu kısaltma bazı ayrıntı ve örneklerle yer verilmemek suretiyle yapılmıştı. Yani kısaltma dışında üslup, ifade, kullanılan argümanlar ve ileri sürülen iddialarıyla tebliğ, aynı tebliğdi. Peki, bu defa niçin Abdulaziz Bey’in ismi yazılmıştı? Acaba kısaltmaları Abdulaziz Bey yaptığı için mi onun ismi yazıldı? Öyle bile olsa bu, Sayın ORUM’un isminin silinmesi için bir gerekçe olamaz. Esasen bu kısaltma işleminin de yine Sayın ORUM tarafından yapıldığını tahmin etmek zor değil. Çünkü konuyu çalışanın o olduğunu biliyoruz. Öyleyse başkasının yaptığı çalışmaya, kendi isminizi yazmanız hangi gerekçeye dayanmaktadır? Eğer, “*bu benim öğrencimdir bu usûlün fikir babası benim ve çalışmada benim de emeğim var*” deniliyorsa, bu yeterli bir sebep değildir; çünkü böylesi durumlarda, danışmanın ismi ancak ikinci bir isim olarak yazılabilir. Fakat çalışmayı bizzat yapanın ismi silinemez. Hatta ikinci bir isim olarak bile yazılamaz. Kısacası bu yapılan bilimsel teamüllere aykırıdır ve başkasının emeğini çalmak anlamına gelir. Bu intihalden de kötü bir şeydir.

Süleymaniye Vakfı’ndaki toplantıda bu hususu dile getirdiğimde, *bunun ne önemi var ki önemli olan tebliğin kendisidir*, gibi küçümseyici ifadeler kullanıldı. Oysa bu tür kurallara riayet (usûl), neredeyse çalışmanın kendisi kadar önemlidir. Bundandır ki ilmi çalışmalarda, uyulması zorunlu birçok kural belirlenmiştir. Bu kurallara uyulmadan üretilen ilmi çalışmalar bilimsel kabul edilmemektedir. Bu açıdan kuralları önemsemeyenin söylediklerine güven olmaz.

Önce şunu ifade etmemiz gerekir ki Süleymaniye Vakfında sunulan metin, Koordinasyon toplantısında sunulan metinden çok daha kısaydı ve önceki metinde yer alan bazı ayrıntılar ve aşırı ifadeler ile örnekler bu yeni metinde yoktu. Tebliğ sahiplerine önceki metinde yer alan birçok ifadenin yeni metinden niçin çıkarıldığını sorduğumuzda, bunların sadece kısaltmak için çıkarıldığı, hiçbirinden vazgeçildiğinden dolayı çıkarılmadığı cevabını aldık. Nihayet bildiri kitabı yayınlandığında bu defa da hacim olarak ilk metne yakın fakat yine birçok tashih ve değişiklikler içeren yeni bir metinle karşılaştık. Bu istikrarsızlık bizi de her defasında eleştiri metnimize yeni ilaveler ve değişiklikler yapmak zorunda bıraktı. Fakat diğer iki metni esas alarak yaptığımız eleştirilerin de çoğunu iki sebepten dolayı özellikle değiştirmedik. Birincisi, yukarıda da ifade ettiğimiz gibi, metnin ikinci halinde yapılan değişiklikler eleştirilerden dolayı değil, sırf kısaltma amacıyla yapılmıştır. Dolayısıyla tutumlarında ve fikirlerinde bir değişiklik yoktur. Bu açıdan okuyucunun baştan beri ne tür hata ve tutarsızlıklar sergilediklerini öğrenmesi için ilk iki metni esas alarak yaptığımız eleştirileri de değiştirmedik.³

3 Tebliğin Kartepe ve Süleymaniye Vakfında sunulan versiyonları yayınlanmadığı için oraya yaptığımız atıfların sayfa numarasını göstermek bir anlam ifade etmese de biz yine de ahlaki sorumluluk gereği göstermeye çalıştık.

Bu arada Fatih ORUM'un aynı iddiaları ele alıp işleyen *Kur'an ve Sünnet Temelinde Kur'an'ı Anlama Usûlü* adlı kitabı yayımlandı. Kitap, temelde bu çalışmada üzerinde durduğumuz tezleri daha geniş bir zeminde ele alıp savunma üzerine kuruludur. Meseleler daha geniş bir tarzda ele alındığı için Kitap'ta, tebliğlerde yer almayan başka iddialar da ileri sürülmüştür. Kitap'ta, özellikle tebliğlerde ileri sürülen iddialara yapılacak muhtemel itirazlara cevaplar da verilmeye çalışılmıştır. Bu çalışmanın hacmi o iddiaları da ele alıp tartışmaya müsait olmadığından şimdilik bu iddiaların bir kısmına atıfta bulunmakla, bir kısmına da dipnotlarda kısaca değinmekle yetineceğiz.⁴ Ancak bu çalışmada eleştiri konusu yaptığımız iddiaların, mümkün olduğu kadar Kitap'taki yerlerini de göstermeye çalışacağız.⁵

Şimdi Tebliğ'de yapılan hatalara ve sergilenen tutarsızlıklara geçebiliriz.

1- Âyetlerin Tercümelerinde ve Yorumlarında Yapılan Bazı Hatalar

Eleştirilerimize âyet tercümelerinden başlamamın sebebi, tebliğ sahiplerinin bütün tezlerini bizzat Kur'an'a dayandırdıkları iddiasında olmalarıdır. Böyle bir durumda tezlerini dayandırdıkları âyetleri çok iyi anladıklarından emin olmamız gerekir. Bizim için âyetleri doğru anlayıp anlamadıklarının ölçüsü ise, iddialarını dayandırdıkları âyetleri doğru ve isabetli tercüme edip etmedikleridir. Çünkü eğer bir âyetin tercümesinde problem varsa, bu durum ona dayanarak ileri sürülen tezi de tartışmalı hale getirir. Bu, ya ilgili âyetin yanlış anlaşıldığını ya da başka bir problem olduğunu gösterir.

Tebliği incelediğimizde birçok âyetin ya metinde geçmeyen mana ilave edilerek ya da bazı kelimelerin anlamında oynama yapılarak tercüme edildiğine şahit oluyoruz. Bunu önce tebliğ sahibinin kişisel tasarrufu zannettik. Fakat hem tebliğleri dinleme aşamasında hem de sonraki süreçte bunun, bu usûlün savunan ekibin özel tercihi olduğunu anladık. Tercümelerde bu şekilde bir yöntemin takip edilmesi, tebliğ sahiplerinin kendi usûllerini daha rahat savunmak için başvurdukları bir yol olarak gözükmemektedir.

Bu şekilde yapılan tercümelere bir kaç somut örnek verilebiliriz. Örneğin, *إن ربك ييسط الرزق لمن يشاء و يقدر* âyeti, “*Senin Rabbin rızıkı, çalışan ve gereğini yapan için yayar.*” (İsra, 17/30) şeklinde tercüme edilmiştir.⁶ Tercümede, *يقدر* kelimesinin anla-

4 Kitap'ta ileri sürülen bazı iddialar için bkz., *Kur'an ve Sünnet Temelinde Kur'an'ı Anlama Usûlü*, Süleymaniye Vakfı Yayınları, İstanbul 2013, s. 28, 29, 30-31, 50-51, 73. Kitap'ta, vahyi gayri metlûvv olmadığı iddiası savunulurken müthiş garabetler sergilenmiş. Bunun için Hz. Peygamber'in daha önce Beytü'l-Makdis'e doğru namaz kılmasının vahyi gayrı metlûvvle olmadığı, onun bu konuda Ehl-i Kitap'a uyduğu şeklindeki iddia ile (s. 89); 66. Tahrim Süresi'nin 3. âyetine getirilen izah örnek verilebilir. (s. 93-4). Benzer iddialar için bkz., *age.*, s. 80-90. Kitap'ta, nebilere itaatın gerekli olmadığı (s. 196); Hz. Peygamber'in Safa ve Merve arasında sa'y yapma konusunda Kur'an emri doğrultusunda Mekke'li müşriklerin sa'yini esas aldığı, (s. 242-43); namazı nasıl kılacağını da Ehl-i Kitap'tan öğrendiği şeklinde iddialar yer almaktadır. (s. 73). Sayın Orum, sünnetin vahiy oluşu ve vahy-i gayrı metlûvvü redd etme sadedinde insanı hayrete düşüren tevillere başvurmaktadır. Bkz., s. 61-119.

5 Atıfların birbirine karışmaması için, tebliğin Kartepede sunulan versiyonu için, *T. Kartepe versiyonu*, Süleymaniye Vakfında tartışılan versiyonu için, *T. Süleymaniye versiyonu*, VII. İslam Hukuku Anabilim Dalı Koordinasyon Toplantısı Kitabı'nda yayınlanan şekli için, *Koordinasyon Toplantısı*, yayınlanan kitap için de, *Kur'an'ı Anlama Usûlü* isimlerini kullanacağız.

6 *T. Kartepe versiyonu*, s. 1. (Tebliğin ilk şekli ve yayınlanmamış hali).

mı atlanırken, buna mukabil âyetin mealine, âyetle geçmeyen, “*çalışan ve gereğini yapan*” ifadesi eklenmiştir. Oysa âyetin anlamı, “*Rabbin, dilediğine rızkı bol verir, dilediğine de az verir,*” şeklindedir.

Âyet, Kur’ân’dan hüküm çıkarmanın, rızık aramaya benzetildiği yerde delil yapılmak üzere verilmiştir. Birebir benzerliğin sağlanması için de yukarıdaki fazlalık ilave edilmiştir. Çünkü bu ilave yapılmaz ise muhtemelen, *Allah rızkı çalışmayana da verebilir*, itirazı ile karşılaşılacağı hesaplanmış, buna meydan vermemek için de böyle bir ilave yapılmıştır. Yani iddia sahipleri tezlerini, âyetin açık anlamı üzerine bina etmek yerine, kendi tezlerine uygun bir tercüme üzerine bina etme yoluna sapmışlardır. Tezin, âyetlerin açık anlamları yerine, böylesine te’vile dayalı anlamlar üzerine bina edilmesi onu daha başta tartışmalı hale getirmektedir. Ferî hükümlerde böylesi tev’iller belki müsamaha ile karşılanabilir ama, bu nevi göreceli tev’iller üzerine bina edilen bir usûlün sağlam delillere dayandığını iddia etmek zordur.

Bu âyetten hareketle “*Kur’ân’ın açık olması, Allah’ın rızık vermesine benzer*”, kıyası yapılmış, insanların rızkın bir kısmına kolaylıkla ulaştığını, ama bir kısmına ulaşmak için gayret sarf edilmesi gerektiği hususundan hareketle; “*Kur’ân’dan yararlanmak rızka ulaşmak gibidir. Kur’ân’ın apaçık olması tüm âyetlerin, okuyan herkes tarafından tüm yönüyle kolayca anlaşılacağı anlamına gelmez. Bazı âyetlerin açıklamasına ulaşmak gayret ister. Bu âyetler bazen uzun süreli ekip çalışmalarını gerekli kılar,*”⁷ şeklinde bir sonuca ulaşılmıştır.

Bir defa bu denli açık bir hususun ispatı için bir sürü âyeti delil olarak sunma-ya gerek var mı? Kuran’dan hüküm çıkarmak için bir emek ve gayret sarf edilmesi gerektiği zaten yeterince açık değil mi? Buna itiraz eden mi var? Bu, ispat edilmesi gereken bir dava olarak görülüyorsa, Kur’ân ve sünnette konu ile ilgili daha açık nasslar vardır. Bunun için Kur’ân’da bir anlam kümesi aramaya gerek yoktur. Kaldı ki, bulduğunuz anlam kümesi ile mesele arasında kurduğunuz mantıki ilişki de birçok yönüyle örtüşmemektedir. Yani rızka ulaşmak ile ilme ulaşmak her yönüyle benzeşmemektedir. Örneğin rızık için hiçbir çalışma ve gayreti olmadığı halde küçük çocuklar da bir sürü rızka nail oluyorlar. Oysa küçük bir çocuk gayret etse de Kur’ân’dan hüküm çıkaramaz. Hatta yetişkin insanlar açısından da aynı durum söz konusudur. İnsanların bir kısmı hiç çalışmadığı veya çok az çalıştığı halde büyük servetlere nail olurlarken, bazı insanlar hayatları boyunca çalıştıkları halde fakirlikten kurtulamazlar. Oysa ilim böyle değildir. İlim tahsil etmeden, çalışmadan, gayret sarf etmeden kimsenin âlim olduğu görülmemiştir. Zengin bir babanın oğlu, babasının mirasına konarak zengin olabilir, ama âlim bir babanın oğlu babasının ilmini veraset yoluyla elde edip âlim olamaz. Tek başına bu farklılıklar bile “anlam kümeleri” tezinin nedenli tartışmalı deliller üzerine bina edildiğini göstermektedir.

7 Bkz. T. Kartepe versiyonu, s. 2. Bu paragraftaki ifade ve benzetmeler, muhtemelen eleştirilerimiz üzerine tebliğin yayınlanan şekline çıkarılmış, Kitap’ta ise değiştirilmiştir. Bkz., *Kur’ân’ı Anlama Usûlü*, s. 24.

İkinci bir örnek: لا تحرك به لسانك لتعجل به âyetinin anlamı verilirken de benzer bir tasarrufta bulunulmuştur. Bu âyet, “*Hemen uygulamak için âyetten hüküm çıkarma konusunda dilini oynatma...*” (Kıyamet, 75/16) şeklinde tercüme edilmiştir.⁸

Bu anlama göre, Hz. Peygamber, Kur’ân’ı hemen uygulamak için acele etmekte ve dilini oynatmaktadır. Baktığımız hiçbir tefsir ve mealde böyle bir anlama rastlamadık. Aksine tüm klasik kaynaklar Hz. Peygamber’in inen vahyi unutma telaşına kapıldığını, unutmamak için de kendisine vahyedilen âyetleri aceleyle tekrarlamaya çalıştığını, bu âyetlerin de böyle bir telaşa kapılmasına gerek olmadığı hususunu hatırlatmak üzere nazil olduğunu ifade etmektedirler. Zaten bu durum, müteakip âyetlerden de açıkça anlaşılmaktadır. Peş peşe üç âyetin anlamı şöyledir. (Ey Muhammed) onu (vahyi) *çarçabuk almak* (ezberlemek) için *dilini oynatma. Şüphesiz onu toplamak ve okumak bize aittir. O halde biz onu okuduğumuz zaman, sen onun okunuşuna uy*” (Kıyamet, 75/16-18) Bu üç âyet beraberce okunduğu zaman, Hz. Peygamber’in dilini oynatma sebebinin aceleyle gelen vahyi almak yani ezberlemek olduğu zaten kendiliğinden anlaşılmaktadır.

Sonra Hz. Peygamber daha nüzulü tamamlanmamış bir vahyi uygulamak ve ondan hüküm çıkarmak için niçin bu kadar acele etsin ki? Böyle bir anlam çıkarabilmemiz için bir defa inen bütün âyetlerin ahkâm âyetleri olması gerekir. Kaldı ki inen her ahkâm âyetini de hemen uygulamak mümkün değildir. Çünkü uygulanabilmesi için ya zamanın gelmiş olması ya da o hükmün uygulanmasını gerektirecek sebebin ortaya çıkması gerekir. Mesela namaz vakti gelmeden “*namaz kılın*” hükmü uygulanamayacağı gibi; bir hırsızlık fiili sübut bulmadan da hırsızlıkla ilgili âyetin hükmü uygulanamaz. Öyleyle Hz. Peygamber’in acelesi uygulamakla ilgili olamaz.

Fakat ne tuhaftır ki, ilim heyeti yukarıdaki âyetin benzeri olan Taha süresinin 114. âyetini و لا تعجل بالقرآن من قبل أن يلقى إليك وحيه “*Sana onun vahyi tamamlanmazdan önce Kur’ân’ı (okumakta) acele etme...*” şeklinde tercüme etmişlerdir. Dikkat edilirse bu, bizim yukarıda verdiğimiz anlama yakın bir tercümedir ve doğruya yakın olan tercüme de budur.⁹ İlim heyetinin aynı anlamdaki iki âyete neden farklı anlamlar verdiği anlaşılamamaktadır. Hâlbuki her iki âyette de konu aynıdır. Esasen kendi usûllerini temellendirmek için âyetlerin bir kısmının tercümelerinde tasarruflarda bulundukları açıktır. Ama bu ikinci örnekte olduğu gibi bazı âyetlerin tercümesinde niçin böyle davrandığını anlamak mümkün değildir.¹⁰

8 T. Kartepe versiyonu, s. 2. Oysa aynı ayet Kitap’ta, “Kur’ân hususunda acelecilik yapıp dilini oynatma” şeklinde tercüme edilmiş. Bkz., *Kur’ân’ı Anlama Usûlü*, s. 26.

9 Enteresandır ki Tebliğin yayınlanan şeklinde Taha 114. âyeti tebliğden çıkarılmıştır. Bkz. *Koordinasyon toplantısı*, s. 158.

10 Fakat Kitap’ta aynı âyet bu defa; “Sana O’nun vahyi (*anlam kümeleri*) tamamlanmazdan önce Kur’ân’la hüküm vermekte acele etme...” şeklinde tercüme edilmiş. Bkz., *Kur’ân’ı Anlama Usûlü*, s. 299. Bu değişiklik eleştirilerimizden sonra yapılmıştır. Galiba gösterdiğimiz çelişki giderilmeye çalışılmıştır.

2- Tebliğ’de İleri Sürülen İddiaların Temellendirilmesinde Yapılan Yanlışlıklar.

“Kur’ân’ın, Kur’ân’ı Açıklama Usûlü” adlı tebliğdeki en önemli iddia, ileri sürülen tezin bizzat Kur’ân’a dayandığı hususudur. Şimdi tebliğde ileri sürülen bazı önemli iddialar için Kur’ân’dan delil gösterilen âyetlerin, bu iddialar için istidlale elverişli olup olmadığına bakalım.

1- Tebliğ’de; bize düşen Kur’ân’ı açıklamaya kalkmak değil, Kur’ân’ın bize gösterdiği ve Resûlullah’ın da uyguladığı metodlarla Yüce Allah’ın oluşturduğu anlam kümeleri içerisindeki hükümleri bulmaya gayret etmektir. Yüce Allah tarafından yapılan açıklamalara ulaşmak yerine Kur’ân’ı biz açıklamaya kalkarsak kendimizi Şari’ yerine koymuş oluruz. Yüce Allah, kendisinden başkasına kulluk etmememiz için Kur’ân’ı kendisinin açıkladığını bildirmektedir.¹¹ Bu iddiaya çeşitli âyetler delil gösterilmiştir. Örneğin;

وَلَقَدْ جِئْنَاهُمْ بِكِتَابٍ فَصْلَانَهُ عَلَىٰ عِلْمٍ هُدًى وَرَحْمَةً لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ.

“İman edeceklere doğru yolu gösterisin ve ikram olsun diye ilim ve üzere açıkladığımız bir kitap gönderdik.”¹² (Araf, 7/52). âyetinden hareketle, Kitab’ın açıklanmasının yüce Allah tarafından belli bir usûle göre yapıldığı ve bu usûlün de Kur’ân’da gösterildiği iddia edilmektedir.¹³

Peki bu âyet gerçekten bu iddiaya delil yapılabilir mi? Dikkat edilirse yukarıdaki iddiada âyet adeta Allah’ın, Kur’ân’ı nasıl bir metodoloji ile açıkladığı üzerine inmiş gibi sunulmaktadır. Oysa bu âyetin Kur’ân’daki bağlamına baktığımızda, ileri sürülen iddiaya hiçbir şekilde delil olamayacağını görürüz. Çünkü âyetin öncesine baktığımızda, orada cehennemliklerin cennetliklerden yardım istediği, onların da kendilerinden istedikleri nimetlerin Allah tarafından kafirlere haram kılındığını bildirerek reddedilmesi anlatılmaktadır. Şimdi âyetin nasıl bir bağlamda (siyak-sibak) yer aldığına bakalım: “Cehennem ehli, cennet ehline: “Suyunuzdan veya Allah’ın size verdiği rızıktan biraz da bize verin”, diye seslenirler. Onlar da: “Allah bunları kafirlere haram kılmıştır”, derler. Onlar ki dinlerini eğlence ve oyun edinmişlerdi, onları dünya hayatı aldatmıştır. İşte onlar bu karşılaşma gününü unuttukları ve âyetlerimizi bile bile inkar ettikleri için biz de bugün onları unuttuk. Şüphesiz biz iman edecek bir topluluğa yol gösterici ve rahmet olsun diye onlara ilim üzere

11 Bkz. Koordinasyon Toplantısı, s. 159; Kur’ân’ı Anlama Usûlü, s. 27. Bu paragraf tebliğin önceki versiyonlarında; “Bize düşen Kur’ân’ı açıklamaya kalkmak değil, Kur’ân’ın bize gösterdiği usûllerle Yüce Allah’ın oluşturduğu anlam kümeleri içerisindeki hükümleri bulmaya gayret etmektir. Yüce Allah tarafından yapılan açıklamalara ulaşmak yerine, Kur’ân’ı biz açıklamaya kalkarsak kendimizi Şari’ yerine koymuş oluruz,” şeklindeydi. Tebliğin önceki halinde bu iddiaya Hud süresinin 1-2. âyetleri referans gösterilmişti. Bkz., T. Kartepe Versiyonu, s. 2. Acaba bu değişiklikte yaptığımız eleştirinin bir etkisi var mıdır?

12 İstidlal açısından önem taşımamakla beraber, âyetin tercümesinde de bir tuhaflık var. Çünkü âyette geçen رَحْمَةً (rahmeten) kelimesi, ikram olarak tercüme edilmiştir. Rahmet kelimesini, ikram olarak tercüme etmenin izahı nedir acaba? İkrâm kelimesi de Arapça’dır ve rahmet kelimesinin müteradifi değildir. İkrâm’da bir rahmet anlamı bulunsa da rahmetin enginliğini ve derinliğini karşılamaktan uzaktır. Ayrıca Nahl süresinin 16. âyetinde geçen rahmet kelimesi de ikram olarak tercüme edilmiştir. Bkz., Kur’ân’ı Anlama Usûlü, s. 19.

13 Bkz., Kur’ân’ı Anlama Usûlü, s. 37.

açıkladığımız bir kitap getirdik. “Şimdi onlar Kur’ân’ın bildirdiği te’vilden (kötü akıbetten)başkasını bekliyorlar. Onun bildirdiği akıbet (te’vil) gelip çattığı gün, önceden onu unutmuş olanlar derler ki: “Rabbimizin elçileri gerçekten hakkı getirmişler. Acaba şimdi bizim için şefa’at edecek şefa’atçılar var mı ki bize şefa’at etsinler ya da (dünyaya) döndürülsek de yaptığımız (kötü) amellerden başkasını yapsak?” Onlar gerçekten kendilerini zarar uğrattılar...” (A’raf, 7/50-53).

Böyle bir bağlamda yer alan bir âyet, Allah’ın Kur’ân’ı belli bir usûle göre açıkladığı iddiasına delil yapılmaktadır. Âyetin öncesinde ve sonrasında yer alan kâfirlere has ifade ve davranışlar ve bunlara yönelik kınama ve tehditler bir tarafa bırakılmış, metnini bold verdiğimiz âyet cımbızla çekilerek, buradan anlaşılmaz bir şekilde, Allah’ın kendi Kitabı’nı bir metodoloji çerçevesinde açıkladığı sonucu çıkarılmıştır. *Kur’ân’ı biz açıklamaya kalkışırsak kendimizi Şari’ yerine koymuş oluruz*, diyen uzman ekibe sormak lazım: Bu yaptığınız nedir? Bu yapılan zihninizde tasarladığınız düşünceleri Kur’ân’a söyletme çabası olarak gözükmüyor. Âyetleri bağlamından koparıp alakasız anlamlar yüklemek kabul edilebilir bir yöntem değil, bir anlamda tahrif ve saptırmadır.

Yüce Allah’ın, adeta bir müçtehit ve müfessir gibi düşünülmüş olması da kâbulenilebilir bir düşünce değildir. Sanki Allah önce anlaşılmayan âyetlerden oluşan bir kitap indirmiş, sonra da bu anlaşılmayan âyetleri belli bir usûle göre tefsir ve te’vil etmiştir. Yani Cenab-ı Hak, adeta klasik dönemin bir metin yazarı ve şârihi gibi düşünülmüştür. Oysa ilahi Kelam’ın meseleleri va’z etme ve sunma tarzı tamamen kendine özgü bir mahiyettedir. Onda beşer üslubuna benzer tek düze ve sistematik bir usûl aramak onu insan eseri gibi düşünmek anlamına gelir.

Oysa yukarıdaki âyetlere baktığımızda, orada hesap gününde cehenneme girecek olan münkirlerin Cehennem azabından şekvada bulunması ve Allah’ın onlara söyleyeceği söz hikâye edilmektedir. Mealên, “*Biz iman etme istek ve gayeti olanlar için âyetleri tafsîl edilmiş bir kitap göndermiştik. Ama buna rağmen siz iman etmeyip, bekleyelim görelim, o azap var mıymış yok muymuş diye oyalanmıştınız*,” denmektedir. Kısacası âyetteki, “*bir ilim üzere tafsîl ettik*” şeklindeki ifadeyi, “*biz kitaptan hüküm çıkarmaya çalışanlar için Kitab’ın anlaşılmaz âyetlerini bir usûl dairesinde açıkladık*” şeklinde anlamayı gerektiren hiç bir delil mevcut değildir. Bu ifade, bu bağlamda ancak, “*Biz Kitab’ı, iman etmek isteyen herkesin anlayacağı tarzda katımızdaki ilimle yeterince açık bir şekilde onlara sunduk*”, şeklinde anlaşılabılır.

Eğer tebliğ sahip(leri)nin âyetten çıkardığı anlamı doğru kabul edersek, bu hitabın âhirete göçmüş ve hesap verme durumuna gelmiş kâfirlere değil, dünyadaki müminlere müteveccih olduğunu kabul etmemiz gerekir. Bu durumda âyetin öncesinde ve sonrasında yer alan ifadeler, kınama ve tehditlerle müminlerin hedef alındığını kabul etmemiz gerekir.

Tebliğ sahipleri, Kitab’ın açıklanmasının belli bir usûle göre yapıldığını kendilerince yukarıdaki âyetle ispat ettikten sonra(!) bu usûlün Kur’ân’da nasıl yer aldığını da göstermeye çalışmıştır.

Bu iddiaya; **اللَّهُ نَزَّلَ أَحْسَنَ الْحَدِيثِ كِتَابًا مُتَشَابِهًا مَثَانِي** “Allah sözün en güzelini müteşâbih-mesânî olarak indirmiştir”. (Zümer, 39/23), âyeti delil gösterilerek; *Kitab’ın biri birini açıklayan ikişerli anlam kümelerinden oluştuğunu, bu anlam kümelerinden müteşâbih olanların muhkemleri açıkladığı ve Kur’ân’ın bu ilahi açıklama usûlüne göre anlaşılması gerektiği*¹⁴ şeklinde bir sonuca ulaşmışlardır.

Ekip âyeti kendilerince yorumlamakla (açıklama) en önemli iddialarıyla çelişkiye düşmüşlerdir.. Çünkü âyetleri açıklamaya kalkmak onların, “*Yüce Allah tarafından yapılan açıklamalara ulaşmak yerine, Kur’ân’ı biz açıklamaya kalkarsak kendimizi Şâri’ yerine koymuş oluruz*”, şeklindeki iddialarıyla taban tabana zıttır. Bu durumda kendilerini Şâri’ yerine koymuş oluyorlar ki, bunun itikadî açıdan ne anlama geldiğini kendileri gayet iyi biliyorlar.

Bağlam açısından bakıldığında bu âyetten böyle bir anlam çıkarılabilir mi? Bilenler için âyetin hem metnini hem de içerisinde yer aldığı diğer âyetlerle beraber verelim.

أَفَمَنْ شَرَحَ اللَّهُ صَدْرَهُ لِلْإِسْلَامِ فَهُوَ عَلَىٰ نُورٍ مِّنْ رَبِّهِ قَوِيلٌ لِّقَاسِيَةٍ قُلُوبُهُمْ مِّنْ ذِكْرِ اللَّهِ أَوْلَيْكَ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ {22}

اللَّهُ نَزَّلَ أَحْسَنَ الْحَدِيثِ كِتَابًا مُتَشَابِهًا مَثَانِي تَقْشَعِرُّ مِنْهُ جُلُودُ الَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ ثُمَّ تَلِينُ جُلُودُهُمْ وَقُلُوبُهُمْ إِلَىٰ ذِكْرِ اللَّهِ ذَلِكَ هُدَى اللَّهِ يَهْدِي بِهِ مَنْ يَشَاءُ وَمَنْ يُضْلِلِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ هَادٍ 32

“Allah’ın göğsünü İslâm’a açtığı, böylece rabbinden bir nur üzere bulunan kimse, kalbi imana kapalı kimse gibi midir? Allah’ın zikrine karşı kalpleri katılaştırmış olanların vay haline! İşte onlar açık bir sapıklık içindedirler. Allah, sözün en güzelini, birbirine benzeyen (öğütleri, kıssaları hikmetleri vs.) tekrarlanan bir kitap olarak indirmiştir. Rablerinden korkanların ondan tüyleri ürperir, derken hem bedenleri hem de gönülleri Allah’ın zikrine ısınıp yumuşar. İşte bu Kitap, Allah’ın, dilediğini kendisi ile doğru yola ilettiği hidayet rehberidir. Allah’ın, saptırdığı kimse için artık hiçbir yol gösterici olamaz.” (Zümer, 39/22-23)

Dikkat edilirse âyetin öncesinde Allah’ın zikrine karşı kalbi katılaştıranlar kınanmakta, devamında ise Kitab’ın müteşâbih-mesânî üslubundan, rablerinden korkanların tüylerinin ürperdiği, bundan da hem bedenlerinin hem de kalplerinin Allah’ın zikrine ısınıp yumuşadığı ifade edilmektedir. Öyleyse Kitab’ın müteşâbih-mesânî üslubunda indirilmesinin esas sebebi âyette açıkça ifade edilen bu husustur. Bu âyetten Kitab’ın müteşâbih-mesânî üslubunda indirilmesindeki amacın ikişerli anlam kümeleri yoluyla Kitab’ın açıklamasını belli bir usûle göre yapmak olduğu anlamını nasıl çıkarılabilir? Çok fazla anlaşılabilir değildir.

Aslında bağlamından bağımsız düşünüldüğünde de âyetten bu anlam çıkarılamaz. Çünkü; *Kur’ân âyetlerinin birbirine benzeyen ikişerli anlam kümelerinden*

14 Bu âyet tebliğ metninin ilk ve ikinci halinde ileri sürülen iddianın çok önemli bir delili iken, (Bkz., T. Süleymaniye versiyonu, s. 2; T. Kartepe Versiyonu, s. 3.) tebliğin yayınlanan halinde atıfta bile bulunulmamıştır. Kitap’ta ise âyete yer verilmiş fakat yukarıdaki ifadeler değiştirilmiştir. Bkz., *Kur’ân’ı Anlama Usûlü*, s. 156. Demek ki burada da eleştirilerimizin haklılığını kabul etmişlerdir, fakat açık yüreklilikle itiraf edememişlerdir.

oluştugu kaziyesinden, müteşâbihlerin muhkemleri açıklayan âyetler olduğu sonucuna götürecek hiç bir mantıki bağlantı mevcut değildir.

Konuyu ele alan bu *ekibin* âyetlere bu kadar yanlış anlamlar yüklemelerinin birkaç sebebi sayılabilir. Fakat kanaatimizce ana sebep bu ekibin İslâm ilim mirasını (anlama geleneğini) yok saymalarıdır. Zira bu ekip; “*bizden önceki ulemanın âyetler arasındaki ilişkiler ağını göremedikleri, bu açıdan muhkem, müteşâbih, ve mesânî kavramlarını doğru anlayamadıkları, bu yüzden birçok âyeti yanlış tevil ettikleri, bunun sonucunda birçok İslami kurumun sıkıntı kaynağı haline geldiğini, meseleyi anlamadıkları için de zorlama yorumlarla müteşâbihin alanını daraltma yoluna gittiklerini*” iddia etmektedir. Bu zihniyetin bir sonucu olarak Kur’ân kendilerine inmiş gibi hareket etmektedirler. Bunlara göre Kur’ân’ı anlama konusunda ne Peygamber sünnetinin, ne sahabe tatbikatının ne de onlardan sonra gelen ulemanın söylediklerinin bir önemi vardır. Oysa bu arkadaşlar ulemanın müteşâbih-mesânî hakkında söylediklerini anlamaya çalışma mütevazılığını gösterseydiler bu kadar büyük yanlışla düşmezlerdi.

3- Klasik Tefsirlerde Müteşâbih-Mesânî’ye Verilen Anlam

Şimdi müfessirlerin bu âyette geçen müteşâbih-mesânîyi nasıl anladıklarına bir bakalım. Tefsirlerde burada geçen müteşâbihe genellikle, aralarında bir tenâkuz olmaksızın manâ ve kelimeleri itibarı ile bir kısmı bir kısmına benzeyen, bir kısmı kısmını tasdik eden, bir kısmı bir kısmına gönderme ve atıflarda bulunan, şeklinde anlamlar verildiğini görüyoruz.¹⁵

Râzî, Kur’ân âyetleri fesahat ve belagatte bir birine benzer. Mesela Hak Teâla Hz. Musa’nın kıssasını Kur’ân’ın birçok yerinde zikretmiştir. Fakat fesahate hepsi eşit ve biri birine benzerdir,¹⁶ demektedir. Âlusî’ye göre Kitab’ın müteşâbih olması, Kitab’ın, sağlamlıkta, hakkı ve doğruyu göstermede, yaratılmışların menfaatlerine uyumda, fesahatte, lafızlarının tenâsubunda, icazda ve nazmındaki ahenkte âyetlerinin birbirine benzemesidir.¹⁷

Bu anlama şekilleri biri birine zıt değil, aksine biri birini tamamlar mahiyettedir. Çünkü ilk paragraftaki tefsir şeklinde, müteşâbihle ne kast edildiği ifade edilirken; ikincisinde müteşâbihin hangi konularda ve Kur’ân’ın hangi özelliklerinde ortaya çıktığına dikkat çekilmektedir.

Mesânî’ye verilen anlam: Zamaşşerî, mesânî’nin (المثاني) mesnâ (المثنى) kelimesinin çoğulu olduğunu, bunun da **müredded** (مردد), **tekrar dönülen** ve **mükerrer** (مكرر) **tekrar edilen** anlamlarına geldiğini ifade eder. Çünkü Kur’ân’ın kıssaları, hükümleri, emirleri, nehiyleri, va’d-va’idi ve öğütleri tekrar edilmektedir.¹⁸

15 Bkz. Taberî, Muhammed b. Cerir b. Yezid, (öl. 310/), *Camiu’l-Beyan fî T’evili’l-Kur’an*, Müessesetü’r-Risale, 2000, XXI, s. 279; İbnu’l-Cevzî, *Zadu’l-Mesîr*, Mektebetü’ş-Şâmile, ikinci sürüm, V, 262.

16 Râzî, Fahrüddin Muhammed b. Ömer b. Hasan, *Mefatihü’l-Ğayb*, Mektebetü’ş-Şâmile, ikinci sürüm, XIII; 255-56.

17 Âlusî, *Ruhu’l-Meânî*, Mektebetü’ş-Şâmile, ikinci sürüm, XVII, s. 17.

18 Zamaşşerî, Ebû’l-Kasım Carullah Mahmud b. Ömer, (öl.), *el-Keşşâf an Hakâiki’l-Tenzil*, Mektebü’ş-Şâmile, ikinci sürüm, VI, 58. Benzer ifadeler için bkz. Taberî, XXI, 280; İbnu’l-Cevzî, V, 262. Zamaşşerî, mesânî kelimesinin,

Râzî ise mesânî kelimesine farklı bir anlam yükler: Ona göre bu kelime, Hak Teala hariç, eşya ve olguların Kur'ân'da çift bir şekilde yer aldığına delalet eder. Emir-nehiy, âmm-has, mücmel-mufasssal, semavât-yer ahvâlî, cennet-cehennem, karanlık-aydınlık, levh-kalem, melekler-şeytanlar, arz-kürsi, vâd-vaîd, havf-reca gibi. Bundan kasıt, Allah dışında her şeyin çift olduğunu ve her şeyin zıddıyla kaim olduğunu bildirmektir.¹⁹

Razî'nin, mesânî'ye, tesniyenin çoğulu olan *ikişerli* anlamı verdiği anlaşılmaktadır. Oysa Zamahşerî ve diğerlerinin verdiği yukarıdaki anlam hem kelimenin morfolojisi, hem de Kur'ân'ın vermek istediği mesaj açısından daha doğru ve isabetli bir anlamdır. Üstelik bu anlam, Razî'nin verdiği anlamı da kapsamaktadır.

Kısacası müfessirlerin de dikkat çektiği üzere Kur'ân okunduğunda birçok kıssanın, konunun veya hakikatin, bazen aynı, bazen benzer, bazen de farklı ifade ve üslupla tekrar edildiğini görmek zor değildir. Her tekrarda ayrı bir güzellik, ayrı bir fesahat ve belâğat vardır. İşte Kur'ân'ın müteşâbih-mesânî bir Kitap olduğu ifadesi ile onun bu özelliği kast edilmiştir. Bu üslubun daha çok Peygamber kıssalarında, Allah'ın yaratma ve azametinin tecelli ettiği kevnî hadiselerin anlatımında, kıyamet olayı ve sahneleri ile cennet ve cehennemin tasvir edilmesinde, iyiliği teşvik ve kötülüklerden sakındırmada, cezayla korkutma ve mükâfatla müjdelemede, haramlardan sakındırma ve farzları teşvik etmede, emir ve nehiylerin tekrarında, öğüt vermede ve bazı yüce hakikatlerin tekraren vurgulanmasında tecelli ettiğini görürüz. Temel amaç yukarıdaki âyetlerde açıkça ifade edildiği gibi, inanmayanları inanmaya ikna etmek, katılaşmış kalpleri yumuşatmak, inananları kalben ve ruhen etkileyerek dinde sebata, takvaya ve samimiyete teşvik etmektir. Kur'ân okunduğu zaman onun insanı en çok etkileyen yönünün müteşâbih-mesânî üslubuyla tekrar edilen bu tür âyetleri olduğu açıkça görülmektedir.

Buna karşılık, Kur'ân'ın müteşâbih-mesânî üslubuna en az başvurduğu konu, tafsîli ahkâm âyetleridir. *Tafsîli ahkâm* tabirini özellikle kullanıyoruz. Çünkü namaz, zekat, infak, ana-babaya itaat, yardımlaşma, akrabaya iyilik ve adalet gibi dini değerlerle; fuhşiyât, münkerât, insanların mallarını haksız yere yeme, adam öldürme, zulmetme gibi kötülüklerle ilgili emir ve nehiyler, teşvik ve korkutmalar Kur'ân'da müteşâbih-mesânî şeklinde defalarca tekrar edilse de, bu tekrarlar genellikle bir tafsilat olmadığını, aksine emir, neyih ve tavsiyelerin mücmel bir şekilde tekrar edildiğini görürüz. Çünkü bu tekrarlarla hedeflenen, ilgili ahkâmı tafsil etmek değil, farklı üslup, ifade ve temsillerle insanları emredilen fiilleri yapmaya teşvik, nehy edilen fiillerden vazgeçirmektir. Bu da ancak müteşâbih-mesânî üslubuyla mümkün olur.

Bununla beraber Kur'ân incelendiğinde tafsîli hüküm içeren ahkâm âyetlerinin neredeyse tamamının Kur'ân'da birer defa geçtiğini görürüz. Çünkü tafsîli ahkâma yer vermekteki amaç, mükelleflere bir meselenin şer'î hükmünü bildirmektir. Bu

tesniye'nin de çoğulu olabileceğini, bu durumda tekrîr ve iade anlamına geleceğini, ifade etmektedir. Bkz. a.y.

19 Râzî, *age.*, XIII, 256.

tür cüzi (tafsili) hükümleri defalarca tekrar etmenin tüyleri ürpertme veya kalpleri yumuşatma açısından bir faydası yoktur. Bu açıdan tafsili ahkâm âyetlerinin kahr ekseriyetinin Kur'an'da müteşâbihi (benzeyeni/mükerreri) yoktur. Örneğin miras âyetlerinin Kur'an'da bir müteşâbihi yoktur. Şahitlik, evlenme, boşanma, vasiyet ve bazı suçlara öngörülen cezalarla ilgili tafsili ahkâmın neredeyse tamamı Kur'an'da bir defa geçer. Mesela Bakara Suresi'nin kişiler arasındaki borç ilişkisini düzenleyen 282. âyetinin bir müteşâbihi var mıdır Kur'an'da?

Bu husus üzerinde fazlaca durmamızın sebebi, tebliğ sahiplerinin; *Kitab'ın tümünün biri birini açıklayan ikişerli anlam kümelerinden oluştuğu ve bütün Kur'an âyetlerinin biri birini açıkladığı* şeklindeki son derece abartılı iddialarıdır. Çünkü tebliğde adeta tüm ahkâm âyetlerinin Kur'an'da müteşâbih-mesânî (ikişerli anlam kümeleri) şeklinde yer aldığı savunulmaktadır. Oysa yukarıda da ifade ettiğimiz gibi tafsili ahkâmla ilgili hiç de böyle bir durum söz konusu değildir. Farzlar ve haramlarla ilgili emir ve nehiylerin tekrarı, emredilen şeye teşvik veya nehyedilen şeyden vazgeçirme amaçlı olup bu tekrarlarla tafsilata ilişkin ek bir açıklama yoktur. Örneğin namaz kılmayı ve zekât vermeyi emreden âyetler birçok yerde ya aynı ya da benzer ifadelerle tekrar edildiği halde (müteşâbih-mesânî), hiçbir öbürünün açıklaması niteliğinde değildir. Namaz, zekat, oruç ve hacla ilgili tafsilatlı ahkâmın neredeyse tümü sünnetle sabittir. Bu açıdan müteşâbih âyetlerin diğerlerini açıkladığı şeklindeki iddia özellikle tafsili ahkâm âyetleri açısından büyük bir abartıdır.

Bazı âyetler arasında umum-husus, mutlak-mukayyet ilişkisinin var olması veya bir âyette yer almayan bir bilginin başka bir âyette yer alması açısından bazı ahkâm âyetlerinin biri birini açıklama özelliği taşıdığı inkâr edilemez. Ancak bu tür âyetler hem çok azdır hem de **uzman ekibin** iddia ettiği gibi bunlar Kur'an'da biri birini sistematik şekilde açıklayan *ikili anlam kümeleri* şeklinde yer almazlar. Çünkü bir âyeti tahsis eden diğer bir âyet her zaman onun müteşâbihi ve mükerreri olmadığı gibi; bir âyetteki ifadeyi takyit eden ifade de çoğu zaman aynı mesele ile ilgili olmayan başka bir âyette gelir. Yani aralarında hüküm veya konu açısından bir birlik olmayabilir. Kaldı ki İslâm fıkıh tarihinde başka bir âyeti tahsis veya takyid eden âyetlere müteşâbih diyen bir âlim de bilmiyoruz. Bu, İslâm hukuk tarihinde ilk defa **uzman ekibin** ortaya attığı bir iddiadır.

4- Muhkem, Müteşâbih ve Te'ville İlgili İleri Sürülen İddialar

Tebliğde muhkem, müteşâbih ve te'ville ilgili bildiklerimizi alt üst eden iddialar ileri sürülmüştür.

Önce muhkem ve müteşâbihin sözlük anlamı verilmiştir. Sonra; *Muhkem, anlam açısından şüphe doğurmayacak söze denir. Muhkem âyet, "şöyledir" veya "degildir" diye açık ve kesin hüküm bildirir. Müteşâbih ise, benzetmek ve benzerlik anlamına gelen fiilden türemiştir. Bir birine benzeyen iki şeye "müteşâbih" aralarındaki benzerliğe de "teşâbüh" denir, şeklinde tespitlerde bulunulmuştur.*²⁰

20 Bkz. Koordinasyon Toplantısı, s. 160. Ayrıca bkz., Kur'an'ı Anlama Usûlü, s. 152-3.

Buraya kadar fazla bir problem yok. Fakat te'vilin anlamından hareketle yaptıkları bağlantı insanı hayrete düşüren bilimsel bir buluş niteliğindedir. İşte o ifadeler: *Te'vil bir şeyi hedefine çevirmektir. Müteşâbih âyetlerin hedefi muhkemlerdir. Onlardan birini diğerine çeviren ve birini diğeri ile açıklayan Allah Teâlâ'dır. Bunu başkası yapamaz.*²¹

Haydi te'vilin sözlük anlamının, *bir şeyi hedefine çevirmek olduğunu* kabul edelim.²² Peki buradan hareketle *muteshâbih âyetlerin hedefinin muhkemler olduğu* sonucunu nasıl çıkarılmış? Kur'ân'ı yorumlamayı ve içtihadı caiz görmeyen bu arkadaşlar, bundan daha öte bir şey olan bu usûl kuralını hangi âyetten çıkarmışlardır acaba? Kendi deyimleri ile, âyetler arası ilişkilerden mi? Acaba hangi âyetler arası ilişkiden çıkarmışlar bu sonucu? Oysa âyetleri ne kadar yanlış *tevil ettiklerini* yukarıdaki örneklerde gördük.

Tebliğ sahiplerine göre, *Kur'ân'ın bütün âyetleri hem muhkemdir, hem mufassaldır hem de müteşâbihtir. Mufassal ve müteşâbih aynı anlamda olup, bunlar muhkemleri açıklayan âyetlerdir. Açıklama Allah tarafından yapılmıştır.*²³

Eğer tebliğ sahipleri, müfessirlerin de dikkat çektiği gibi; bazı âyetlerin bir yönü ile muhkem, bir yönüyle de müteşâbih olduğunu söyleselerdi bu anlaşılabilirdi²⁴ Fakat hem muhkem ve müteşâbihi yukarıdaki şekilde tarif edip bunların başka bir anlama geldiğini kabul etmiyorlar, hem de bütün âyetlerin hem muhkem, hem mufassal hem de müteşâbih olduğunu iddia ediyorlar. Bu nasıl olur? Mesela يس veya الم gibi âyetlerin nasıl hem muhkem, hem müteşâbih/mufassal olduğu iddia edilebilir? Bunlar muhkemse anlamı nedir? Müteşâbih veya mufassal ise hangi muhkemi açıklamaktadır?

Bir de açıklamanın Allah tarafından yapıldığı iddiası var! Açıklama Allah tarafından yapılmışsa *mukata'a harflerinden* oluşan âyetlerin Kur'ân'ın neresinde açıklandığının söylenmesi gerekir. Yine ahkâm âyetlerinden soralım. Kur'ân'ı Kerim'de, çok şiddetli bir şekilde yasaklanan faizin mahiyeti ile ilgili bir açıklama var mıdır? Mesela faizin ne olup olmadığı, yasaklanan faizin fazlalık faizi mi, yoksa vade faizi mi olduğuna dair Kur'ân'da bir açıklama var mıdır? Yine Cenab-ı Allah, hataen öldürme ve yaralamalarla, kısıstan vazgeçilmesi halinde kasten öldürme ve yaralamalarda mağdur tarafa diyet verilmesini emretmektedir. Peki öl-

21 T. Süleymaniye Versiyonu, s. 3. Tebliğin yayınlanan halinde nedense sadece te'vilin sözlük anlamına yer verilmiş, diğer ifadelere yer verilmemiştir.

22 Yazdıklarından bu ekibin her kelimenin Kur'ân'da tek bir anlamda kullandığı gibi bir kanaate sahip olduğu anlaşılıyor. Burada da böyle yapılmış. Oysa te'vilin birden fazla anlamı vardır. Te'vil masdar olarak alındığında, bir şeyin aslına dönmesi, sonuçta dönülen asıl mekan, tefsir etmek, bir şeyden kast edilen mana, geri döndürmek, rüya tabir etmek, bir lafzı zahir manasından çıkarıp başka bir muhtemel manaya yormak gibi anlamlara gelir. Bkz. İsfahanî, *age.*, s. 99; Curcanî, Ali b. Muhammed, *et-Ta'rifat*, baskı yeri ve tarihi yok, s. 50; Mu'cemu'l-Vasit, Heyet, Kahire, 1972, I, 33.

23 Bkz., T. Süleymaniye Versiyonu, s. 1-2. Bu ifadelere tebliğin yayınlanan şeklinde yer verilmemiştir.

24 Müfessirler bazı âyetlerin anlamının bir yönü ile açık bir yönü ile de kapalı olması hasebiyle, bir yönü ile muhkem bir yönü ile de müteşâbih olduğuna dikkat çekmektedirler. Mesela "namazı kılın, zekatı verin" âyetinin, bu iki ibadeti farz kılma açısından muhkem olduğunu, fakat nasıl yerine getirecekleri yönüyle müteşâbih olduğuna dikkat çekmektedirler. İsfahanî, muhkem ve müteşâbihi çeşitli yönleriyle beş kısma ayırmaktadır. İsfahanî, *age.*, s. 443-444.

dürme, yaralama veya hangi organa karşılık ne kadar diyet verilmesi gerektiğine dair Kur'ân'da bir bilgi var mıdır? Daha önce farz ibadetler olan namaz, zekât, hac ve oruç ibadetlerinin nasıl yerine getirileceği ile ilgili de Kur'ân'da fazla bir bilgi olmadığını vurgulamıştık. Bütün gerekli açıklamalar Allah tarafından yapılmışsa ya da bütün Kur'ân ikili anlam kümeleri halinde biri birini açıklıyorsa bu âyetlerde emredilen hususlarla ilgili tafsili ahkâm Kur'ân'ın neresinde yer alıyor acaba? Farklı Kur'ân'lar mı okuyoruz yoksa?

Buna benzer birçok tafsili ahkâmın Kur'ân'da yer almadığı, aksine Peygamber'in sünnetiyle sabit olduğu açıktır. Oysa bu ekibe göre Peygamber'in, *Kur'ân'da olmayan hususlarda hüküm koyma, onun âm ifadelerini tahsis etme, mutlakını takyid, mücmel ve müşkilini tefsir etme gibi bir yetki ve misyonu yoktur*.²⁵ Bundan anlaşıyor ki uzman ekip bu tür mücmel âyetlerle ilgili sünnetle sabit hükümleri kabul etmiyorlar. Mesela namazın kılınma şekli, hac menâsiki, zekat ve diyet miktarları gibi pek çok ahkâm sünnetle sabittir.²⁶ Üstelik bunların bir kısmı zarûrât-ı diniyye-dendir. Bunlar Kur'ân'da yer almadığına göre acaba nereden öğrenmemizi tavsiye ediyorlar? Çünkü bunlar bir şekilde bilinmesi gereken hükümlerdir. Eğer bunlar bilinmezse Kur'ân'ın en önemli emirlerini yerine getirmek mümkün olmayacaktır.

5- Ali İmran Süresinin 7. Âyetini Te'vil Etme Şekli

Tebliğ sahipleri tezlerini daha çok Âl-i İmran süresinin 7. âyetine dayandırmışlardır. Kanaatimizce bu âyet *tebliğde muhkem ve müteşâbihle ilgili ileri sürülen iddiaları çürüten en açık âyettir*. Ama tam aksine tebliğ sahipleri bu âyeti tezlerinin ana delillerinden biri yapmışlardır.

Âyet tebliğ metninde şöyle tercüme edilmiştir: “*Sana Kitab'ı indiren odur. Onun bir kısmı muhkem âyetlerdir. Onlar Kitab'ın anasıdır. Öbürleri ise müteşâbihtir. Kalplerinde kayma olanlar*²⁷ *fitne çıkarma isteği ve te'vil etme gayreti ile müteşâbih olanına uyarlar. Oysa onun te'vilini Allah'tan başkası bilmez. O bilgide derinleşenler*

25 Bu ifadeler için bkz., *Koordinasyon Toplantısı*, s. 175.

26 Sayın ORUM, yeni çıkan Kitabı'nda bu tür sorulara da cevap vermeye çalışmıştır. Mesela Hz. Peygamber'in namazla ilgili ahkâmı Ehl-i Kitaptan öğrendiğini iddia etmektedir. Bunu da; ilahi şeraitlerle asl olanın devamlılık olduğunu, hakkında yeni bir hüküm inmedikçe Hz. Peygamber'in önceki şeraitlerin hükümlerine tabi olduğu teziyle açıklamaktadır. Söylediklerinin özeti şu: Hz. Peygamber'e namazın nasıl kılınacağı vahy-i gayrı metlûvvle veya Cebrail vasıtasıyla bildirilmiş değildir. Hz. Peygamber döneminde Mekke ve civarında önceki ilahi dinleri dosdoğru yaşayan (Ehl-i Kitap) insanlar vardı. Hz. Peygamber namazı nasıl kılacağını bunlardan öğrendi. Bkz., *Kur'ân'ı Anlama Usûlü*, s. 73. Her halde Sayın ORUM zekat ve oruçla ilgili de böyle düşünüyordur. Buna göre Cenab-ı Hak, Peygamberine, Kur'ân'da emrettiği en önemli İslâmî ahkâmı nasıl yaşayacağını öğretmemiş, Peygamberini, bu tür ahkâmı, şirkle ve kendi dinlerini tahrif etmekle tavsif ettiği Ehl-i Kitap'tan öğrenmek durumunda bırakmıştır. Yani peygamber dininin önemli bir kısmını sıradan insanlardan öğrenmiştir. Pes doğrusu. Peki bu durumda Hz. Peygamber'in tevhit inancını da onlardan öğrendiğinin önünde nasıl bir engel kalıyor ki? Yanlış bir metodolojinin insanı nerelere sürüklediğinin ibretlik bir örneğidir bu. Tevhit inancının özünü bile muhafaza edemeyen Ehl-i Kitap, ibadetin teferruatına dair hükümleri nasıl muhafaza etmiştir acaba? Sonra ibadetle ilgili tafsili ahkâmın tüm şeraitlarda aynı olduğu ne malum?

27 Tebliğin önceki şeklinde burası, “*İçlerinde yamukluk olanlar*” şeklinde tercüme edilmişti. Yani *zeyğ* زيع kelimesi *yamukluk* olarak tercüme edilmişti. Bkz. T. *Kartepe Versiyonu*, s. 4. Oysa yamukluk kelimesi argo bir kelimedir. Zeyğ kelimesi ise eğrilik anlamına gelmektedir ki, burada mecazi anlamda kullanılmıştır. Bu ifade eleştirilerimizden sonra yukarıdaki şekilde değiştirilmiştir.

ise (**Sağlam bilgi sahipleri ise**) şöyle derler: “Biz buna inanırız. Hepsi de rabbimiz katındandır.” Bu bilgiye saf akıl sahiplerinden başkası ulaşamaz. (**Böyle düşünenler sadece içi temiz olanlardır.**)²⁸ (Âl-i İmran, 3/7)

Şimdi birisi bizzat tebliğ sahibinin verdiği anlamı esas alarak bu âyeti okuduğunda hiç zorlanmadan, “Demek ki, müteşâbih âyetlerin te’vili, yani murad edilen esas manası sadece Allah tarafından bilinmektedir. Allah, bunların te’vili ile uğraşılmasını hoş karşılamamış, bunun fitne çıkarma gayreti ve kalbi bir eğrilikten/has-talıktan kaynaklandığını bildirmiştir. Öyleyse bunları te’vil peşine düşmeden imanla yetinmek en salim yoldur,” şeklinde düşünmesi gerekmez mi?

Oysa tebliğ sahib(ler)i âyetten kendilerinin de anladıkları bu açık anlamı bir tarafa bırakmışlar, tam aksine verdikleri anlamla uyuşmayan bir yola sapmışlardır.

“Te’vil bir şeyi hedefine çevirmektir. Müteşâbih âyetlerin hedefi muhkemlerdir. Onlardan birini diğerine çeviren ve birini diğeri ile açıklayan Allah Teâlâdır. Bunu başkası yapamaz. Ama “...**kalplerinde kayma olanlar, fitne çıkarma isteği ve onu te’vil isteği ile müteşâbih olanına uyarlar.**” Yani âyetler arası ilişkileri göz ardı edip onları istedikleri hedefe çevirmeye ve fitne çıkarmaya çalışırlar.”

İyi niyetli olduğu halde âyetler arası ilişkiyi yanlış anlayan Kur’ân âlimleri de olabilir. Onlar fitne çıkarmak ve âyetleri kendi arzularına göre te’vil etme niyetinde olmadıkları için yukarıdakilerden sayılmazlar.”

“**O bilgide derinleşenler biz buna inanırız, hepsi de Rabbimiz katındandır,**” derler. Yani âyetleri muhkem ve müteşâbih olarak indiren, onları birbirine bağlayıp te’vil eden O’dur. Biz âyetleri te’vile değil, Allah’ın tev’ilini yani O’nun âyetler arasında kurduğu bağları bulmaya çalışırız.”²⁹

Önce bu izahtaki bir tutarsızlığa dikkat çekmeliyiz. Te’vili yapan bizzat Allah’tır, bunu başkası yapamaz, deniyor. Son paragrafta âyetin, “**O bilgide derinleşenler biz buna inanırız, hepsi de Rabbimiz katındandır**” kısmı izah edilirken, aynı vurguya ilaveten, ilimde derinleşenlerin bile te’vilin Allah’ın işi olduğuna imanla yetindiği, kendilerine düşenin Allah’ın te’vilini yani onun âyetler arasında kurduğu bağları bulmaktan ibaret olduğu ifade ediliyor. Yani **er-Râsîhûn** bile müteşâbih âyetlerin tevilini bilemez, bunların tevilin sadece Allah bilir.

Oysa âyetin, “...**Kalplerinde kayma olanlar, fitne çıkarma isteği ve onu te’vil isteği ile müteşâbih olanına uyarlar,**” kısmı şöyle tefsir edilmiş: “âyetler arası ilişkileri göz ardı edip onları istedikleri hedefe çevirmeye ve fitne çıkarmaya çalışırlar,”; akabinde de, âyetler arasındaki ilişkileri göz ardı etmeyen iyi niyetli âlimlerin te’vil yapabileceği ifade ediliyor.

Burada anlaşılamayan bir durum var: Çünkü, sadece burada değil tebliğin birçok yerinde te’vil, Allah’ın müteşâbih âyetlerle muhkemleri açıklaması şeklinde tarif

28 Parantez içerisinde verdiğimiz tercüme tebliğin ilk halinde âyete verilen anlamdır. Bkz. T. Kartepe Versiyonu, s. 4; T. Süleymaniye Versiyonu, s. 3. Bu düzeltmenin de ilk gönderdiğimiz müzakereden sonra yapıldığı anlaşılmaktadır.

29 Bu ifadelerin tümü için bkz., T. Süleymaniye versiyonu, s. 3-4.

edilirken, buradaki ifadelerde ise, *Allah'ın âyetler arasına koyduğu bağların bulunması* şeklinde takdim ediliyor. Oysa bu ikisi bir birinden çok farklı şeyler. Ayrıca önce *te'vilin* sadece Allah tarafından yapılabileceği iddia edilirken; çok geçmeden âyetler arası ilişkileri göz ardı etmemek şartıyla iyi niyetli âlimlerin de *te'vil* yapabileceği noktasına geliniyor. Yani ekip en önemli iddialarından bile birkaç cümle sonra taviz verip, istisnalar getirmek durumunda kalıyor. Hem *te'vile* karşı çıkacaksınız, *te'vili* sadece Allah bildiğini, *te'vil* yapanın kendisini Şâri' yerine koymuş olacağını iddia edeceksiniz; akabinde, "*biz âyetleri te'vil etmiyoruz, Allah'ın te'vilini, yani onun âyetler arasında kurduğu bağları bulmaya çalışıyoruz*", diyeceksiniz; işin içerisinden çıkamayınca da, âyetler arası ilişkileri göz ardı etmemek şartı ile iyi niyetli kişilerin de âyetleri *te'vil* edebileceğini söyleyeceksiniz. Acaba uzman ekip bu çelişki ile iddialarının temeline dinamit koyduğunun farkında mıdır?

Şimdi de âyetin yorumunda hangi kriterlerden hareket edildiğine bakalım.

1- Öncelikle âyette geçen muhkem, müteşâbih ve *te'vil* kavramlarının sözlük anlamları esas alınmıştır. Tebliğ sahiplerine göre bu kavramlar Kur'an'ın diğer yerlerinde hangi anlamda kullanılmış ise, bu âyet de aynı anlamda kullanılmıştır. Müfessirlerin, muhkem ve müteşâbihin bu âyette özel bir anlamda kullanıldığı şeklindeki yorumları ise saçma görülmektedir. Bu açıdan âyet, bu kelimelerin sözlük anlamı esas alınarak yorumlanmıştır.

2- Âyetin izahında baş vurulan ikinci kriter, âyetin; *منه آيات محكمات هن ام الكتاب و* منه آيات متشابهات kısmında geçen *منه ام اخر* kelimelerine yüklenen anlamdır. Bu iki kriterden hareketle, *Te'vil*, bir şeyi hedefine çevirmektir, müteşâbih âyetlerin hedefi muhkemlerdir,³⁰ yargısına varılmıştır. Bu yargıya nasıl varıldığı ise, şöyle izah edilmiştir. "*Muhkem âyetler Kitâb'ın anası, geriye kalanı da müteşâbih olur. Dolayısı ile Kur'an'ın büyük bölümü müteşâbih âyetlerden oluşur. Çünkü ana her zaman az, diğerleri ise fazla olur. Bu sebeple Ali İmran Süresinin 7. âyetinde geçen müteşâbih kelimesine, "anlamı kapalı olan, kitap ve sünnette ne kesin ne de zanni her hangi bir delil bulunmadığından alimlerin aklının onu idrake yetmeyeceği âyettir," anlamı verilirse, Kur'an'ın büyük bir kısmının anlaşılamayacağı iddia edilmiş olur.*"³¹

Kısaca denmektedir ki, muhkem âyetler Kur'an'ın bir kısmını oluşturan ve ana olarak nitelendirilen esas âyetlerdir. Geri kalanlar ise, Kur'an'ın ekseriyetini oluşturan müteşâbih âyetlerdir. Dolayısı ile açıklanması gerekenler, esas teşkil eden bu az sayıdaki ana âyetlerdir. Bu açıklama da müteşâbihatla olur.

Çok iddialı bir şekilde savunulan bu izah tarzında çok önemli soruların cevapsız kalacağı ya hesap edilememiş, ya da okuyucunun fark edemeyeceği ümiyle öylece bırakılmış. Bu iddiaların isabetli olup olmadığını anlayabilmemiz için âyetin tartışmalı yönlerine getirilen izahlarla ilgili sorulara tatminkâr cevaplar verilip verilemeyeceğinde ortaya çıkar.

30 T. Süleymaniye versiyonu, s. 3.

31 T. Süleymaniye versiyonu, s. 6.

Örneğin tebliğde muhkem, "anlam açısından şüphe doğurmayacak söze denir. muhkem âyet, "şöyledir" veya "değildir" diye açık ve kesin hüküm bildirir," şeklinde tarif edilmiştir.

Müteşâbih ise, "benzemek ve benzerlik anlamına gelen fiilden türemiştir. Bir birine benzeyen iki şeye "müteşâbih" denir, şeklinde tanımlanmıştır.

Soru şudur: Muhkem, anlamı açısından şüphe doğurmayacak kadar açık ise, müteşâbih âyet, bu ap açık olan âyetin neresini açıklıyor? Zaten açık ve kesin bir hüküm bildirdiğini siz de kabul ettiğinize göre bu açıklamanın, hem de benzeşen şeyler için kullanılan "müteşâbihle" yapıldığını nasıl izah ediyorsunuz? Başkasına benzeyen onunla karışma ihtimali olan bir âyet, açık ve kesin anlama sahip olan bir âyeti nasıl açıklar?³²

İkinci soru: Müteşâbih âyetlerin muhkem âyetleri açıkladığı savunulduğuna göre, bundan, müteşâbih âyetlerin muhkemlerden daha açık ve kesin anlamlara sahip olduğu sonucu çıkar. Çünkü açıklayanın her zaman açıklanandan daha kesin ve daha açık olması gerekir. Müteşâbih, muhkemden daha açık ve anlaşılır ise, neden Allah Teala müteşâbihatın manasını sadece kendisinin bildiğini, onu te'vile yeltenenleri, *kalbi eğrilik ve fitne çıkarma isteği* ile nitelemektedir? Oysa Allah muhkemlerin te'vili ile ilgili böyle bir şey söylemiyor. Yani âyette muhkemlere uymak, onları te'vil etmek kınanmamışken, müteşâbihleri te'vil etmek kınanmaktır. Dahası eğer müteşâbihler o kadar açık ise niçin te'vile ihtiyaç duyulsun ki? Bunların te'vilini bilmek niçin bu kadar zor olsun ve te'vile çalışanlar niçin kınansın ki? Çünkü te'vil, genellikle manası kapalı olan sözler ve metinler için söz konusu olur.

Bu iki soruya ikna edici cevaplar verilmediği müddetçe uzman ekibin; "Muhkem âyetler Kitâb'ın anası, geriye kalanı da müteşâbih olur. Dolayısı ile Kur'an'ın büyük bölümü müteşâbih âyetlerden oluşur. Çünkü ana her zaman az, diğerleri ise fazla olur..." şeklinde başlayan mantık yürütmesinin hiçbir geçerliliği yoktur. Çün-

32 Tebliğde de vurgulandığı gibi, müteşâbihin kelime anlamı benzeyen/benzeşen demektir, açıklayan, tafsil eden demek değildir. Fakat tebliğde mufasssal ile müteşâbihin aynı anlama geldiği iddia edilmiştir. Oysa sözlükte tafsil ile teşâbüh ayrı anlamlara gelir. Benzeyen şeyler her zaman biri birini açıklamaz, tam aksine benzerlikler çoğu zaman karışıklığa sebep olur. Bu durum bir hadiste de söz konusu edilmiştir. Bilindiği gibi bir hadiste, "helal apaçık, haram da apaçıktır, fakat ikisi arasında (insanların çoğunun harama mı helale mi girdiğini bilmediği) müteşâbihat, veya müteşâbihat vardır", hadisinde, müteşâbihatın karışmaya sebep olduğu açık bir şekilde ifade edilmiştir. İsrail oğullarının hangi sığırın kast edildiğini anlamamaları, "sığırların biri birine benzemesi değil miydi? Yine cennetliklerin kendilerine verilen nimetler için "bunlar daha önce de bize verilen rızıktır" demelerinin sebebi, o rızıkların şeklen dünyadakinine benzerliği değil midir? Oysa oradaki yiyecekler tat ve lezzet açısından dünyadakilerden çok farklıdır.

Eğer biz eşyadan değil, ifadelerden bahsediyoruz denirse, ifadeler arasındaki benzerlikler de her zaman biri birini açıklamaz. Örneğin "bu ifade buna benziyor" dediğimizde, bundan, bir ifadenin öbürünü açıkladığı sonucu çıkmaz. Bir konu veya meselenin anlatımında bir birinin aynı veya benzer ifade tarzlarına başvurulması, çoğu zaman benzer sözün ne anlama geldiğini izah için değil, ya konunun daha iyi anlaşılmasını sağlamak, ya muhatabı daha çok etkilemek ya da konunun önemini vurgulamak içindir. Âyetin bağlamından da açıkça anlaşıldığı gibi Kur'an'ın müteşâbih-mesâni bir kitap olarak indirilmesinin asıl sebebi de budur. Bu açıdan müfessirlerin müteşâbih-mesâni ile ilgili yorum ve yaklaşımları tebliğdeki iddianın aksine bizce gayet isabetlidir. Kur'an'ın yorumlanmasında oldukça rasyonel düşündüğü bilinen Muhammed Esed bile, bu âyetin mealinde Zemahşeri'nin verdiği anlamı esas almış, izahında da Râzi'nin görüşüne yer vermiştir. Bkz., *Kur'an Mesajı*, İşaret Yayınları, İstanbul, 1999, III, 941.

kü muhkem ve müteşâbih bu âyetle namaz ve oruç gibi kavramlaştırılarak kullanılmıştır; bu açıdan ana her zaman az, diğerleri çok olur gibi basit bir mantıktan hareketle bunların ne anlamda kullanıldığı anlaşılamaz.

Kaldı ki âyetle mecazî bir anlatım vardır. Mecazî anlatımdan hakikat anlamı çıkarılamaz. Âyetle geçen, *kitabın anası* tabiri ile bunların Kitab'ın esasını teşkil eden ve asıl uyulması gereken âyetler olduğu kast edilmiştir. Hal böyleyken kitabın esasını teşkil eden âyetlerin Kitab'ın az kısmını teşkil ettiği nasıl iddia edilebilir. O zaman Kitab'ın büyük çoğunluğunun müteşâbihattan ibaret anlaşılmaz bir kitap olduğu iddia edilmiş olur. Hasılı, *Kitab'ın anası* benzetmesinden hareketle bunların Kitab'ın az kısmını teşkil ettiği iddiası yanlış ve temelsiz bir iddiadır. Temel hata muhkem ve müteşâbihe tekdüze bir anlam vermekten kaynaklanmaktadır. Başka bir ifade ile muhkem ve müteşâbihin bu âyetle farklı bir anlamda kullanıldığının kabul edilmemesidir. İnsan bir defa yanlış yola girdi mi karşısına çıkan her şeyi yanlış algılamaya ve yanlış yorumlamaya başlar. Oysa, وَأَخْرَجَ مُتَشَابِهَاتٍ *diğerleri müteşabihtir* tabiri, Arapça dilbilgisi kuralları açısından, *geri kalan az kısmı müteşabihtir* şeklinde anlaşılmaya daha müsaittir. Ama ekip, *müteşâbihatin muhkemleri açıklayan âyetler olduğu* şeklinde peşin bir hükme sahip olduğu için bunu anlamaları mümkün değildir.

Tebliğ sahipleri müteşâbihe verdikleri anlamla nasıl bir çıkmaza girdiklerini fark etmiş olacaklar ki, müteşâbihlere uymanın niçin kınandığını şöyle izah etmeye çalışmışlardır: “*Yani âyetler arası ilişkileri göz ardı edip onları istedikleri hedefe çevirmeye ve fitne çıkarmaya çalışırlar.*” İyi niyetli olduğu halde âyetler arası ilişkiyi yanlış kuran âlimler de olabilir. Onlar fitne çıkarmak ve âyetleri kendi arzularına göre te’vil etme niyetinde olmadıkları için yukarıdakilerden sayılmazlar.”

Ne kadar ikna edici bir izah değil mi! Bir kişi iyi niyetliyse ve âyetler arası ilişkileri de göz ardı etmişse artık müteşâbihleri te’vil etmesinde bir beis yoktur öyle mi? Bu karara nasıl vardınız? Hâlbuki âyet böyle bir ayırım yapmıyor. Âyetle kınanan ve kalbi eğrilik olarak nitelenen husus, bizzat müteşâbihlerin te’vili işidir. Kısacası te’vilin, *kötü niyet ve âyetler arası ilişkilerin göz ardı edilmesinden dolayı kınandığı* iddiası, düpedüz bir mugalatadır. Eğer Kur’ân’ı açıklamak insanın kendisini Şâri’ yerine koyması ise, âyete fatura ettiğiniz bu temelsiz iddia ile kendinizi Şâri’ yerine koymuş olduğunuzdan zerrece şüphe edilemez.

Yukarıda ifade ettiğimiz çelişkiyi bir tarafa bırakıp, , “*Biz âyetleri te’vil etmiyoruz, Allah’ın te’vilini, yani onun âyetler arasında kurduğu bağları bulmaya çalışıyoruz*”, ifadesini tek başına ele alalım.

Şimdi soralım: Te’vili sadece Allah biliyor ise, âyetler arasında ne tür bağların bulunduğunu da sadece Allah’ın bilmesi gerekmez mi? Çünkü siz bu bağları bulduğunuzda sadece Allah’ın bildiği bir ilme ulaşmış oluyorsunuz. Kaldı ki bu bağları bulmak için de âyetleri te’vil etmek gerekmeyecek mi? Çünkü te’vil bir metnin, olayın veya hususun nasıl anlaşılması gerektiğinin izahı ve tefsiridir. İster bir âyetin metni ile ilgili olsun, isterse iki âyet arasında nasıl bir ilişki olduğuna dair

bir yorum olsun, ağızdan çıkan her izah ve anlama tarzı bir te’vildir. Bu açıdan, *biz âyetleri tevil etmiyoruz, Allah’ın te’vilini bulmaya çalışıyoruz*, ifadesi bir aldatmacadan ibarettir. Yani burada çözölemeyen düğüm şudur: Âyetleri açıklamak, tevil etmek kişinin kendisini Şari’ yerine koyması olarak kabul edilirken, Allah’ın âyetler arasına koyduğu (iddia edilen) ilişkiyi bulmak, bir te’vil, bir yorumlama tarzı değilmiş gibi takdim edilmeye çalışılıyor. Oysa kişi âyetler arası ilişkileri bulmaya çalışırken de âyetleri te’vil etmek ve yorumlamak zorundadır. Yani ikisi de aynı kapıya çıkıyor. Zaten tebliğ sahiplerinin bütün metinlerinde bol miktarda te’vil ve yorum vardır. Müfessir veya fukâhanın yaptığı da bundan başka bir şey değil ki. Hal böyleyken niye sizin ki şirk olmuyor da onların ki şirk oluyor?

Kısacası âyetleri açıklamanın veya tefsir etmenin şirk olduğunu kabul edersek, kendileri dâhil hiçbir âlim şirkle itham edilmekten kurtulamaz. Bu açıdan, *biz te’vil yapmıyoruz, Allah’ın te’vilini bulmaya çalışıyoruz*, kılıfı altında söylediklerinin zin tamamı birer te’vildir.

6- Ekibin Yüce Allah’ın Kitab’ı Belli Bir Usûle Göre Açıkladığı ve Bu Açıklamalara Nasıl Ulaşılabileceğine Dair Söyledikleri ve İleri Sürülen Vahim İddialar.

Uzman ekip, Yüce Allah’ın Kitab’ı belli bir usûle göre açıkladığı tezini şöyle özetlemektedir: “Kur’ân’a bakıldığında bu usûle dair geniş açıklamalar görülür. Kur’ân âyetlerinin “muhkem” ve “müteşâbih” olarak ayrılması, bunların, “mesânî” prensibine göre anlam kümeleri oluşturup her konuda detaylara ulaşma imkânı sunması, bu usûlün bir parçasıdır. Ayrıca Kur’ân bu detaylara inmek isteyenler için Arap diline, fitrata, Resulullah’ın örnekliğine ve ekip çalışmalarına dikkat çekmektedir.”³³

Ekibin bütün usûlü bu satırlarda özetlenmiştir. Şimdi daha önce de verdiğimiz şu satırları bir daha dikkatlice okuyalım:

*Bize düşen Kur’ân’ı açıklamaya kalkmak değil, Kur’ân’ın bize gösterdiği ve Resûlullah’ın da uyguladığı metodlarla Yüce Allah’ın oluşturduğu anlam kümeleri içerisindeki hükümleri bulmaya gayret etmektir. Yüce Allah tarafından yapılan açıklamalara ulaşmak yerine Kur’ân’ı biz açıklamaya kalkarsak kendimizi Şari’ yerine koymuş oluruz. Yüce Allah, kendisinden başkasına kulluk etmememiz için Kur’ân’ı kendisinin açıkladığını bildirmektedir.*³⁴

Bu ifadelerde, Kitap’ı açıklamaya çalışmanın kişinin kendisini Şari’ yerine koymak olduğu, yani şirk olduğu açıkça ifade edilmiyor mu? Oysa yukarıdaki ifadelerde ise bu defa bunun bu usûlün bir parçası olduğu, detaylara ulaşmak isteyenlerin Arap dili, fitrat, Resûlullah’ın örnekliği ve ekip çalışmasına da baş vurabileceği ifade ediliyor.

Hani Kur’ân’ı açıklamaya çalışmak şirk oluyordu? Örneğin bir insanın, “*boşanmış kadınlar üç kurû’ müddeti beklerler*”, (Bakara, 2/228) âyetinde geçen *kurû’*

33 Bkz. Koordinasyon Toplantısı, s. 160; Kuran’ı Anlama Usûlü s. 295. Paragrafta yer alan her iddia için âyetlere atıf yapıldığını da belirtmeliyim.

34 Bkz., Kuran’ı Anlama Usûlü, s. 27.

kelimesinin Arap dilinde ne anlama geldiğini izaha çalışması, Kur'an'ı açıklamaya kalkmak değil midir? Bu durumda bu insan şirke girmiş olmayacak mı? Bu nasıl bir tezattır böyle?

Peki ya *fitrata* dayanarak Kur'an'ın derin manalarına nasıl ulaşılır? Bir kere *fitrat* dediğiniz şey nedir? Bir taraftan, *bize düşen, Kur'an'ı açıklamaya kalkmak değil, Allah'ın yaptığı açıklamalara ulaşmaktır*, deniliyor; diğer taraftan, insanların açıklamakta aciz kaldığı, ne anlama geldiği belki hiçbir zaman yüzde yüz netleşmeyecek olan *fitrat* gibi soyut bir kavrama dayanarak Kur'an'ın derin anlamlarına ulaşılacağı iddia ediliyor. Çok garip değil mi? *Fitrata* dayanarak Kur'an âyetlerini açıklamaya girişen kişi kendini Şari' yerine koymuş olmayacak mı? Eğer, *"bizim kastettiğimiz açıklama şekli bu değil*, deniliyorsa, peki neyi kastediyorsunuz, diye sormamız gerekmez mi? Zaten ulema da Kur'an'ı açıklamaya çalıştığında, çoğunlukla Hz. Peygamber'in sünnetini, Arap dilini, başka bir Kur'an âyetini veya ilgili âyetin siyak ve sibakını esas almıyor mu? Sizin önerdiğiniz yöntem de bundan çok farklı değil ki. Hatta *fitratı* esas alarak Kur'an'ı açıklamaya çalışmak keyfiliğe ve subjektifliğe çok daha fazla açık bir anlama yöntemidir. Eğer ulema şirke giriyorsa sizin evleviyetle şirke girmiş olmanız gerekmez mi?

Kur'an'ın anlamlarına ulaşmada Resûllah'ın örnekliğine de başvurulabileceği ifade edilmiştir. Peki, Resûllah'ın örnekliği ile ne kast edilmiş olabilir? Zannetmeyin ki uzman ekip Resulullah'ın sünnetini Kur'an'ın beyanı olarak kabul etmektedir. Aksine bu ekip İslâm ulemasının *Kur'an'ın en doğru açıklayıcısının sünnet olduğu*³⁵ şeklindeki yaklaşımını kabul etmek şöyle dursun, bir sapkınlık olarak görmektedir. Onlara göre Hz. Peygamber'in Kur'an'la ilgili görevi onu tebliğ etmek ve anlatmaktan ibarettir. O'nun Kitab'ın mücmel hükümlerini açıklamak, mutlak ifadelerini takyid etmek, onu izah etmek veya onda olmayan hükümler koymak gibi bir misyonu yoktur. Tebliğin yayınlanan şeklinde de bu düşünce açık bir şekilde savunulmaktadır. Burada Hz. Peygamber'e itaat ve ittiba etmeyi emreden âyetler peş peşe verilmekte, akabinde; âyetlerde geçen *itaatten kastın, Peygamber'in tebliğ ettiği şeye uymak olduğu; ittibadan kastın da yine böyle anlaşılması gerektiği* iddia edilmektedir.³⁶

Yine âyette geçen, *"O Peygamber, onları münkerattan nehy eder, onlara tayyibatı helal kılar, habâisi de haram kılar"* (Araf, 7/157) şeklindeki ifadenin; *Resulullah'ın bir şeyi helal ve haram kılması Allah'ın haram ve helal kıldıklarını Resulullah'ın tebliğ etmesi anlamındadır*³⁷ şeklinde anlamak gerektiğini iddia ediyorlar. Buna göre bu arkadaşlar, Allah'ın haram kıldığı şeylerin Kur'an'da sayılanlardan ibaret olduğunu, Allah'ın Peygamber'in diliyle haram kıldığı herhangi bir şey olmadığını savunmaktadırlar. Acaba bu arkadaşlara göre, ehli eşek ve yırtıcı hayvanların etleri helal midir? Ya da bir kadının halası veya teyzesi üzerine nikâhlanmasını caiz

35 Bu gerçeklik ulema tarafından, السنة قاضية على الكتاب şeklinde ifade edilmiştir. Yani, "Sünnet, Kitap hakkında en doğru hüküm veren bir hâkimdir."

36 Bkz., Koordinasyon Toplantısı, s. 167-169. Bu iddia için bkz., Kuran'ı Anlama Usûlü, s. 189-210.

37 Koordinasyon Toplantısı, s. 169. Ayrıca bkz., Kuran'ı Anlama Usûlü, s. 210-234.

mi görmektedirler? Çünkü bunların haramlığı ile ilgili hükümler sünnetle sabittir. Daha genel bir ifade ile sünnetle nehy edilmiş/haram kılınmış pek çok muameleyi yok mu saymaktadırlar?³⁸

Enteresandır, her konuda sünnete mesafeli duran bu arkadaşlar, bu iddianın doğruluğuna, Beyhaki’de geçen, “*Ben ancak Allah’ın Kitabı’nda helal kıldığı şeyi helal ve yine ancak Allah’ın, Kitabı’nda haram kıldığı şeyi haram kılarım*” şeklindeki rivayeti delil göstermişlerdir.³⁹

Keşke bütün sünnet konusunda bu denli hassas olsalar. Eğer gerçekten sünneti delil olarak kabul ediyorlarsa, Şâfiî’nin rivayet ettiği şu hadis için ne diyorlar acaba? “Sizden hiç birinizi, benim bir şeyi emrettiğim veya nehy ettiğim hakkındaki sünnetim kendisine ulaştığı halde, koltuğuna yaslanarak: “*Ben şunu bunu bilmem, Allah’ın Kitabı’nda ne bulursam ona uyarım*” dediğini görmeyeyim.”⁴⁰

Bu kadarla yetinmiyorlar. Mesela, “Hayır, rabbine and olsun ki onlar aralarında çekiştikleri şeylerde seni hakem tayin edip de içlerinde hiçbir sıkıntı duymadan verdiği hükme tam bir teslimiyetle boyun eğmedikçe iman etmiş olmazlar,” (Nisa, 4/65), âyetinde geçen, Peygamber’in hükmetmesi ifadesini izah sadedinde; “Resulullah’ın insanlar arasında hükmetmesi de Allah’ın Kitabı’ndakilerle olur,”⁴¹ ifadesi kullanılmış.

38 Uzman ekip, ileri sürdükleri iddialar çerçevesine bu tür sorulara bir cevap bulunamayacağını bildiklerinden, farklı izah tarzları geliştirmeye çalışmışlardır. Yukarıda da geçtiği üzere bazen Hz. Peygamber’in bu tür hükümleri ehl-i kitaptan öğrendiğini ileri sürerek, bazen de, Kur’ânî kavramları çarpıtarak işin içinden çıkmaya çalışmışlardır. Mesela Sayın ORUM, kitabında bu tür soruların cevabını vermeye çalışırken, bunları, Peygamber’in hikmet kapsamında öğrettiği hükümler olduğunu iddia eder. Ancak, Hz. Peygamberin bir Şâri’ olmadığı ve Kur’ân’da olmayan bir hüküm koyamayacağı şeklindeki iddiasıyla çelişkiye düşmemek için, hikmet kavramına farklı bir anlam yükleyerek izah etmeye çalışır. Kendince bir takım ayetlerden istidlal ile önce hikmetin, Kur’ân’dan ayrı bir şey olmadığını, onun, Kur’ân’ın ihtiva ettiği hükümler olduğunu ileri sürer. (bkz. s. 238-241). Akabinde, Hz. Peygamber’in, katilin mirasçı olamayacağı ve fitır sadakası ile ilgili sözlerinin O’nun Kur’ân’dan çıkardığı hükümler olduğunu iddia eder (bkz. s. 244-6). Hz. Peygamberin, yırtıcı kuşların ve ehl-i eşek etlerinin haram olduğuna dair sözleri için de benzeri bir iddiada bulunur. (bkz. s. 109). Kısacası ona göre Peygamber’den sadır olan bu tür hükümler, Kur’ân’da bulunan hikmeti tebliğden başka bir şey değildir.

Fakat anlaşılmayan bir şey var. Sayın ORUM’a göre Kur’ân’dan hüküm çıkarma konusunda biz ile peygamber eşitiz. (s. 241) Madem eşitiz, Peygamber’in Kur’ân’dan çıkardığı bu hükümleri Hz. Ömer, Hz. Ali ve İbn Mesud gibi âlim sahabiler niye çıkaramamışlar da hep Hz. Peygamber’in söylediklerine uymuşlar. Bu hükümler Kur’ân’da varsa, nerededir ve nasıl vardır? Varsa biz niye çıkaramıyoruz? Ne tebliğlerde ne de Kitap’ta buna dair tatmin edici bir açıklama yoktur. Mesela Hz. Peygamber bildirmeseydi, Sayın ORUM, yırtıcı kuşlar ve ehl-i eşek etinin haram olduğunu, katilin mirasçı olamayacağını ve iki kız kardeşle aynı anda evlenemeyeceği ile ilgili hükümleri Kur’ân’dan bulup çıkarabilecek miydi? Ancak Sayın ORUM iddiasını somut örneklerle izah etmek yerine, hikmet, Kur’ân’ın ihtiva ettiği hükümlerdir, Hz. Peygamber’in koyduğu hükümler de Kur’ân’da bulunan hikmetin tebliğidir gibi nasıl izah edileceği anlaşılmayan soyut ve muğlak ifadelerle sığınmıştır. Oysa bu kadar ciddi bir iddianın bu şekilde geçirilemeyeceğini kendisi de bilmektedir. Buradaki temel problem bu ekibin, Sünnetin, Kur’ân’ın bir mütemmimi ve açıklayıcısı olduğu gerçeğini kabul etmemeleridir. Çünkü onlara göre sünnete böyle bir misyon yüklenirse bu, Hz. Peygamber’in Şâri’ olduğu anlamına gelir. Oysa Hz. Peygamber’in Şâri’ olduğunu kabul etmek onlara göre şirktir. Fakat Hz. Peygamber’in sünnetini toptan inkâr etmeye de cesaret edemedikleri için, bu defa da sünnetle sabit ahkâmı izah için, yukarıdakine benzer muğlak ve soyut ifadelerle işin içerisinden çıkmaya çalışmaktadırlar. Aslında kendilerini bu çıkmaza sürükleyen faktörün, ileri sürdükleri iddiaların içerdiği yanlışlar ve çelişkiler olduğu o kadar açıktır ki, kanaatimce kendileri de bunun farkındadır. Fakat bunu kabullene bilmeleri ancak ekip psikolojisinden kurtulmaları ile mümkün gözükmektedir.

39 Koordinasyon Toplantısı, s. 169.

40 Şâfiî, Muhammed b. İdris, (öl.205/819), *er-Risâle*, s. 88-89. Ahmed Muhammed Şakir, bu hadisin Buhârî ve Müslim’in şartları açısından sahih olduğuna dair geniş bir izahat serd eder. Bkz., *er-Risâle*, s. 90-91.

41 Koordinasyon Toplantısı, s. 170-1.

Demek isteniyor ki; Peygamber'in hükmetmesi Allah'ın Kitabı'nda yer alan hükümleri bildirmekten ibarettir. Bir meselenin Kur'an'da hükmü yoksa Peygamber'in Şari' gibi davranarak onunla ilgili hüküm verme yetkisi yoktur. Bu zihniyete göre Peygamber'in görevi hâşâ! postacılıktan ibarettir.⁴² Verilen emaneti adresine teslim etti mi, yapması gereken başka bir hiç şey kalmamış demektir.⁴³

Bu zihniyetin tabii bir sonucu olarak arkadaşlarımız, Peygamber'e verilen tebyin görevi konusunda da farklı bir anlayışa sahiptirler. Bu açıdan, "*İnsanlara kendilerine ineni açıklamaları (لَتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ إِلَيْهِمْ) ve onların da (üzerinde) düşünmeleri için sana bu Kur'an'ı indirdik*" Nahl, 16/44); âyetinde geçen *tebyinden* ne kast edildiğini, tebyin kelimesinin geçtiği bazı âyetleri delil göstererek,⁴⁴ İslâm tarihinde bir benzeri olmayan şu özgün! sonuca varmışlardır:

"Sonuç olarak tebyin, Kur'an'da olmayan şeylerin teşrii, onun âmminin tahsis-i, mutlakının takyidi, mücmel ve müşkilinin tefsiri, bazı âyetlerinin tahsis-i değil, Kur'an'daki âyetlerin ve barındırdığı açıklamaların ortaya konması olarak anlaşılmalıdır. Bu, dinde tek bir şariin ve tek bir kaynağın olduğu anlamına gelir. Bu anlayışa göre Rasûlullah'ın varlığı dini tebliğ edip uygulama ve bize örnek olma yönüyle önem taşımaktadır."⁴⁵

Görüldüğü gibi uzman ekip İslâm'ın anlama geleneğini ve sünnet anlayışını tamamen inkar etmektedir. Burada Hz. Peygamber'in teşri görevi inkâr edildiği gibi, sünnetin Kur'an'ı açıklama misyonu da reddedilmektedir. Dinin tek bir kaynağı vardır, o da Kur'an'dır. Dinin Sünnet diye bir kaynağı yoktur. Peygamber'in görevi Kur'an'ı tebliğ edip sadece onda geçen hükümleri uygulamaktan ibarettir.

Bu zevatın yukarıdaki ifadelerini bir de daha önce verdiğimiz şu ifadesi ile beraber düşünün. "*Bize düşen Kur'an'ı açıklamaya kalkmak değil, Kur'an'ın bize gösterdiği ve Resûlullah'ın da uyguladığı metotlarla Yüce Allah'ın oluşturduğu anlam kümeleri içerisindeki hükümleri bulmaya gayret etmektir.*"

Dikkat edilirse bunlar, Kur'an'ı açıklama (tebyin) ve anlama konusunda kendileri ile Peygamber'i aynı kefeye koyuyorlar. Dedikleri şu: Bize düşen Resulullah'ın yaptığı gibi, Kur'an'ın gösterdiği metotlarla Yüce Allah'ın oluşturduğu anlam kümeleri içerisindeki hükümleri bulmaya gayret etmektir.

42 Burada Hüseyin Hatemi'nin, bu tür zihniyete verdiği şu esprili cevabı hatırlatmamı ma'zur görün. Hoca buna, "*Eğer Peygamber'in görevi postacılıktan ibaret olsaydı Peygamber Medine'ye hicret ettiğinde, onu karşılayan çocukların, Telaa'l-bedru aleyha, şarkısını değil de, bak postacı geliyor, selam veriyor, herkes ona bakıyor... şarkısını söylemeleri gerekirdi,*" şeklinde ironik bir cevap vermişti.

43 Tebliğde ne anlama geldiğine ve niye yer verildiğine anlam veremediğim ifadeler de var. Örneğin, "*Allah'ın yanı sıra Resulüne de iman etmeyi gerektiren âyetler de bu anlamdadır,*" ifadesi kullanılmış, akabinde. Allah'a, elçisine, ona ve ondan önceki peygamberlere indirdiği kitaplara ve meleklerle iman etmeyi emreden nisa süresinin 136. âyeti verilmiş. Bkz. Koordinasyon Toplantısı, s. 171-172. Fakat ne anlatılmak istendiğine dair bir izah yapılmamıştır. Bu ifade ile, Peygamber'e imandan kasıt Allah'a imandır, salt Peygamber'e iman diye bir şey yoktur, fikrini savundukları anlaşılmaktadır. Çünkü burada, Peygamber'e ittiba' ve O'na itaatten kasıt, Allah'a ittiba' ve itaattir, şeklindeki iddiaya göndermede bulunulduğu için, başka bir anlam vermek mümkün değildir.

44 Koordinasyon Toplantısı, s. 172-175.

45 Koordinasyon Toplantısı, s. 175. Daha geniş açıklamalar için bkz., Kuran'ı Anlama Usûlü, s. 210-34.

Görüldüğü gibi burada Kur’ân’ın bize bir metod gösterdiği ve Resulullah’ın da bunu uyguladığı iddia ediliyor. Tabi ki akla şu sorular geliyor:

1- Bu metod sizin iddia ettiğiniz metod ise, neden 14 küsur asırdır sizden başka hiç kimse bu metodu keşf edemedi? Kur’ân bu kadar kapalı bir kitap mıdır?

2- Peygamber’in de böyle bir metod uyguladığı nerede yazıyor? Kur’ân’da mı, sünnette mi, sahabeden gelen rivayetlerde mi? Peygamber’in böyle bir metod uyguladığına dair bizim niçin bir bilgimiz yok. Sizin elinizde Kur’ân ve Peygamber’e dair bizim bilmediğimiz kaynaklar mı var?

Klasik kaynaklarımızda yukarıdaki iddialara yeterince cevap verildiği için burada üzerinde durmuyoruz. Zaten bu yazının hacmi de buna müsait değildir. Ancak şu kadarını söyleyelim ki; bu tür iddialar İslâm dünyasında ilk asırlardan beri var ola gelmiştir. Mesela hicri ikinci asırda bile bu tür düşünceleri hararetle savunan grupların olduğunu görüyoruz. İmam Şâfiî’nin en önemli mücadelesi bunlarla olmuştur. *er-Risâle*, *İhtilâfu’l-Hadis* ve *Cimâu’l-İlm* adlı eserleri sünnet münkirleri ile yaptığı münakaşalar ve verdiği cevaplarla doludur. Bu zihniyeti taşıyanlar, ulemanın sünnet konusundaki güçlü savunmaları karşısında etkisizleşip tarihe mal olmuşlardır. Sonraki asırlarda yazılan usûl kitaplarında da bu tür iddialara cevap niteliği taşıyan bölümlere yer verilmiştir. Usûl kitaplarına baktığımızda hemen tüm mezhep ve meşreplerin Hz. Peygamber’in Kur’ân’da hükmü bulunmayan konularda hüküm koyma yetkisinin bulunduğunu, sünnetin Kur’ân’ın amm ifadelerini tahsis, mutlakını takyid, mücmel ve müşkilini tefsir görevi bulunduğu noktasında müttefik olduklarını görürüz.

Bu güçlü konsensüsten dolayı sünnet konusundaki o ilk sapma hareketi yirminci asra kadar yeşerme ortamı bulamamıştır. Ne hikmetse İslâm dünyasının zayıflaması ile birlikte bu tür iddialar da yeniden boy göstermeye başlamıştır.

Kur’ân’ın oluşturduğu anlam kümelerine bir de ekip çalışması ile ulaşılabileceği ifade edilmektedir. Buna da, “*Bu, âyetleri, bilen bir kavim için Arapça okuyuş olarak açıklanmış bir kitaptır*” (Fussilet, 41/3) âyeti delil gösterilmiş. Yani bu âyetteki **bilen bir kavim** ifadesinden, Kur’ân’daki açıklayıcı anlam kümelerinin sadece ekip çalışması ile ortaya çıkarılabileceği iddia edilmektedir. Tabi bu **bilen kavmin** de aklını kullanan, kavrayan, inanan, doğru bilgiyi kullanan, şükreden, düşünen, dinleyen gibi bir takım vasıflara sahip olması gerektiği özellikle vurgulanmış.⁴⁶ Acaba bu satırlarla ne demek isteniyor. Bilindiği üzere meşhur müçtehitler genellikle ferdi içtihatlarda bulunmuşlardır. Acaba arkadaşlarımız, Kur’ân’a göre bu ferdi içtihatların hiçbir kıymetinin bulunmadığını, bu işi, kendi ekipleri- nin mi üstlendiğini söylemek istiyorlar.

Tebliğde dikkat çeken bir tezat da, bütün tez boyunca savunulan ana iddianın bir anda unutulup **Kur’ân’dan hüküm çıkarmaktan bahsedilmesidir.** Oysa bütün metin boyunca savunulan ana tez neydi? *Biz Kur’ân’dan hüküm çıkaramayız,*

46 Koordinasyon Toplantısı, s. 179-80.

Allah'ın açıklamalarını bırakıp Kur'an'dan biz hüküm çıkarmaya kalkarsak kendimizi Şari' yerine koymuş oluruz; denilmiyor muydu? Şimdi ne oldu da bir anda **Kur'an'dan hüküm çıkarmanın** donanımlı kişilerden oluşan ekiplerin işi olduğu noktasına gelindi. Bir de buna Hz. Peygamber'in ashabıyla istişaresi örnek gösteriliyor.⁴⁷

Bu müthiş çelişkinin tek nedeni, bütün karşı çıkmalara rağmen *Kur'an'dan hüküm çıkarma gerçeğinin* bir türlü bastırılabilmesidir. Zira gerçeği ne kadar bastırırsanız bastırın, onun fırsatını bulduğu anda kendisini size itiraf ettirmek gibi bir tabiatı vardır. Burada olan da budur.

Buradaki esas vahamet, Hz. Peygamber'in Kur'an'dan hüküm çıkarmak için ashabıyla istişare ettiği iddiasıdır. Evet Hz. Peygamber ashabıyla istişare etmiştir. Ancak bu istişarelerin tamamı ya bir savaş kararı veya savaş taktiği, ya da bazı dünyevi ve siyasi işlerle ilgili olmuştur. Bunlar da hakkında Kur'an'da bir hüküm bulunmayan durum ve meselelerde olmuştur. Hz. Peygamber'in Kur'an'dan hüküm çıkarmak veya her hangi bir Kur'an âyetini anlamak için ashabıyla istişare ettiğine dair tek bir örnek yoktur, olamaz da. Kur'an'ın kendisine indiği, hassetsen onu tebliğ ve beyanla görevli bulunan bir Peygamber'in Kur'an'ın anlamını başkasına sorarak öğrenmesi gibi bir konumda bırakılması düşünülebilir mi? Bundan, Peygamber'in hata yapma konusunda diğer insanlardan farksız olduğu sonucu çıkar. Eğer öyle ise Peygamber, başkaları için nasıl *usve-i hasene olur*? Böyle bir iddia, Yüce Allah'ın Peygamberi'ne Kur'an'ın anlamlarını öğretmediği ve ashabından Kur'an'ı ondan daha iyi bilen kişilerin bulunduğu anlamına da gelir. Örneğin Hz. Peygamber'in sahabeye, *ben işin içinden çıkamadım acaba siz şu âyeti nasıl anlıyorsunuz? Veya ben şu meselenin hükmünü Kur'an'da bulamadım acaba sizin bu konuda bildiğiniz bir âyet var mıdır?* şeklinde bir istişarede bulunduğu dair kaynaklarda bir bilgi var mıdır? Olmadığına göre nasıl oluyor da Hz. Peygamber'in Kur'an'dan hüküm çıkarma konusunda ashabıyla istişare ettiği iddia edilebilir? Eğer bu bir cehalet değilse, Peygamber'i kasıtlı bir şekilde sıradanlaştırma çabasından başka bir şeyle izah edilemez. Peygamber'i sıradanlaştırmaktan gaye ise O'nun sünnetini işlevsiz kılmaktır.

Tebliğ'de başka tuhafliklar da var. Tebliğ'de muhkem, müteşâbih ve te'vil kavramlarının Kur'an'da hep aynı anlamda kullanıldığı düşüncesi hâkimdir. Örneğin teze göre müteşâbih kelimesinin Ali İmran süresinin 7. âyetindeki anlamıyla, Zümer süresinin 23. âyetindeki anlamı aynıdır. Yine muhkem kelimesinin Ali İmran'ın 7. âyetindeki anlamı ile Hud süresi 1-2 âyetindeki anlamı aynıdır. Bu yaklaşım her şeyden önce tebliğde savunulan tezle tezat teşkil etmektedir. Zira Kur'an'ın ikişerli anlam kümelerinden oluştuğu ve bunların biri birini açıkladığı tezi ile, en önemli Kur'anî kavramların Kur'an'da tek bir anlamda kullandığı iddiasını bağdaştırmak mümkün değildir. Çünkü bizzat Kur'an'ının müteşâbih-mesani

47 Kur'an'dan hüküm çıkarma ifadesi için bkz. Koordinasyon Toplantısı, s. 179.

üslubu, bir kelimenin tek bir anlamda kullanılmasına manidir. Zira bu üslup ancak çok zengin bir dille elde edilebilir. Bu da ancak kelimelerin farklı anlamlarda kullanılmasıyla mümkün olur. Hiçbir edebi metin kelimelerin sürekli aynı anlamda kullanılmasıyla elde edilemez. Aynı hakikatleri bazen benzeşen, bazen farklı ifade kalıpları ile tekrar edildiği halde bıktırmayan, her ifadesinde her tekrarında ayrı bir güzellik olan tek kitap, Kur’ân’dır. Kur’ân’ı muciz kılan da onun bu özelliğidir. Ayrıca bu kelimelerin ayrı anlamlarda kullanıldığını kabul etmeyen müfessir yok gibidir.

Tebliğde bazı müfessirlerin Zümer Süresi’ndeki (39/23) anlamıyla bakıldığında, bir yönüyle bütün Kur’ân âyetlerinin müteşâbih olduğu, Hud Süresi’ndeki (11/1-2) anlamıyla bakıldığında bütün Kur’ân’ın muhkem olduğu şeklindeki yaklaşımları da garip karşılanmış. Oysa daha önce de geçtiği üzere Tebliğde aynı âyetlere dayanılarak, Kur’ân’ın tümünün muhkem ve tümünün müteşâbih olduğu hem vurgulu hem de mutlak bir şekilde savunulmuştur. Üstelik müfessirler *bu iki âyetteki anlamıyla* kaydını koyarken, tebliğ sahipleri bu kaydı da koymamaktadırlar. O halde ne eleştiriliyor? Bütün Kur’ân nasıl hem muhkem hem de müteşâbih olabilir? Yani bir şey nasıl hem ak hem de kara olabilir? İşte bu, kelimelerin Kur’ân’da farklı anlamlarda kullanıldığını kabul etmemekten kaynaklanan bir paradokstur.

7- Tebliğ Sahipleri İslâm Fıkıh Geleneğini Yok Saymaktadırlar

Acaba bugün dünyada bir ilim geleneğini tamamen yok sayarak o ilme sıfırdan başlanmasının daha isabetli olacağını savunan bir anlayış var mıdır? Tebliğ sahipleri İslâm fıkıh geleneğinin tamamen yok sayılması ve fıkıhla ilgili her şeyin sıfırdan ele alınması gerektiğini savunuyorlar. Henüz küçük bir azınlığa bile kabul ettiremedikleri bu çok tartışmalı yöntem ve anlayış uğruna on dört asırlık bir birikimin çöpe atılması gerektiğini savunuyorlar. Onlara göre tarihi süreç içerisinde Kur’ân tamamıyla yanlış bir yöntemle yorumlanmış, bu açıdan yanlış bir fıkıh anlayışı ve birikimi ortaya çıkmıştır. Bu açıdan bütün fıkıh ilminin yeni baştan ele alınması gerekir. Eğer kullanılan metodoloji yanlış ise fıkıh kitaplarında okuduğumuz feri hükümler de yanlış demektir. Bu demektir ki, ümmetin âlimleri on dört asır boyunca Kur’ân ve sünneti hep yanlış yorumlamış, ümmet de Kur’ân ve sünnetle alakası olmayan bir fıkıhla amel etmek zorunda kalmıştır. Bunlar bir yorum değildir. Süleymaniye Vakfı’ndaki toplantıda Abdulaziz Bayındır Hoca’ya bunları sıralayıp, *böyle mi düşünüyorsunuz*, diye sordüğümüzde, onlarca kişinin içerisinde açık bir ifade ile, *evet aynen böyle düşünüyoruz*, demişti.

Bu son derece ilginç anlayışın nereye doğru ve ne kadar yol alacağı merak konusudur. Eğer bu ümmet on dört asır boyunca yanlış bir yolda yürümüş ise, bundan sonra doğru yolu görse bile bunun ona pek bir faydasının olacağını zannetmiyoruz. Çünkü bu yolu yeniden yürüyecek ne gücü ne de zamanı kalmıştır.

SONUÇ

“Kur’ân’ın Kur’ân’ı Açıklama Usûlü” adlı tebliğde, İslâm hukuk tarihinde benzerine ilk defa şahit olduğumuz iddialar ileri sürülmüştür. Tabi ki hiç kimse bir başkasının fikir ve düşünce hürriyetinin önüne set çekme gibi bir hakka sahip değildir. Kendini ehil gören herkes önceden benzeri olsun veya olmasın her zaman yeni iddia ve fikirler öne sürülebilir. Bizim eleştirilerimiz bu iddiaların İslâm tarihinde benzerinin bulunmaması veya İslâm âlimlerinin görüşlerine ters düşmüş olması değildir. Elbette İslâm âlimleri hata da yapabilir, bazı şeyleri fark da etmemiş olabilirler. Hangi konuda hata yaptıkları veya neyi fark etmedikleri makul delil ve gerekçelerle ortaya konduğu müddetçe katılalım veya katılmayalım bu tür eleştirileri bilimsel hayatın bir gereği olarak kabul etmek zorundayız. Bazı âlim veya mezheplere yönelik eleştirilere her zaman şahit oluruz. Fakat bu tür eleştiriler genellikle münferit meselelerde söz konusu olur.

Oysa bu tebliğde çok farklı bir durum söz konusudur. Zira tebliğde İslâm fıkının ta baştan itibaren (Hulefa-i Raşidin’den beri) yanlış bir yöntemle üretilmeye başlandığı, bu açıdan tamamen Kur’ân’la alakası olmayan yanlış bir fıkıh mükte-sebatının ortaya çıktığı iddia edilmektedir. Yani iddia fukahânın birkaç usûl meselesinde veya bir kısım furû meselelerinde hata yaptığı ile sınırlı değildir. Aksine İslâm ilim mirasını tamamıyla reddeden bir anlayışla karşı karşıyayız. Fikhî açıdan söylersek, bu ekip hem usûl ilmini hem de furûu fıkıh mükte-sebatını tamamıyla reddetmektedir. Tebliğ sahiplerine göre Hulefa-i Raşidin dahil bütün ümmet on dört küsur asır boyunca İslâm’ı yanlış anlamış, yanlış yorumlamış, yanlış yaşamıştır. Bununla da yetinilmemiş, içtihat yoluyla Kur’ân’dan hüküm çıkarmaya kalkıştıklarından dolayı geçmiş ulemanın kendilerini Şari’ yerine koydukları iddia edilmiştir. İşte tebliğ bu denli vahim ve korkunç iddialar içerdiği için bu kadar kapsamlı bir eleştiri yazma gereği duyulmuştur.

Tabii ki isteyen istediği iddiayı ileri sürebilir. Ama karşı eleştiriye de hazır olmak ve hesabını vermek şartıyla. Bizim yaptığımız şey, bütün ümmeti dalâletle itham eden bu cüretkâr iddiaların ne denli yanlış ve çürük delillere dayandırıldığını göstermektir. Çalışmanın muhtevasında da görüldüğü gibi maalesef bu tebliğde ileri sürülen iddialar için delil gösterilen âyetlerin ya da -onların tabiriyle- âyetler arası ilişkilerin hiç biri istidlale elverişli değildir. Çünkü delil gösterilen âyetler, ya anlamlarında oynama yapılarak, ya yanlış yorumlanarak ya da bağlamıyla alakası olmayan anlamlar yüklenerek delil yapılmaya çalışılmıştır. Esasen İslâm’ın içtihat, fıkıh ve anlama geleneği ile ilgili algıyı kökten değiştirecek böylesine büyük bir iddianın bu denli yanlış ve tartışmalı delillere bina edilmeye çalışılması, doğrusu iddia sahiplerinin yaptıkları işin ciddiyetinin farkında olup olmadığı konusunda insanı şüpheyne düşürmektedir. Bu tür bir iddiayı değil böylesi tartışmalı delillere, kabul edilebilir delillere bile dayandırsanız yine de insanlar nezdinde itibar görmesi öyle kolay olmayacaktır. Çünkü on dört küsur asırdır mühendisliğini on binlerce ulemanın yaparak inşa ettiği fıkıh nehrinin yatağının yanlış inşa edildiği ve

değiştirilmesi gerektiği iddiası akla ziyan bir cüretkârlıktır. Bunun kabul görmesi mucize kabilinden bir şey olacaktır.

Esasen bu kadar yanlış iddialar için Kur’ân’dan makul deliller bulunabileceğini düşünmek bile vahim bir hata olur. Çünkü bu iddiaları doğru kabul edersek, tarihte İslâm diye bir dinin yaşanmadığını İslâm’ı bilen bir âlimin gelip geçmediğini kabul etmemiz gerekecektir.

Tebliğ sahiplerini bu denli vahim hatalar yapmaya sevk eden amil ne olabilir? Acaba onları buna sevk eden ekip çalışması mıdır? Çünkü bu tür yanlış fikirler genellikle grup elemanlarının biri birlerini şartlandırması ve doğruluğuna inandırması sonucu teze dönüşür. Marjinal grupların savunduğu uç fikirlerin arkasında genellikle bu tür bir hizip ve grup psikolojisi vardır. Hatta mezheplerin ve birçok İslâmî cemaat ve grubun bazı bariz yanlışlarını terk edememelerinin altında da böyle bir psikoloji vardır. İmamın, mezhebin, liderin veya cemaatin karizmasını çizdirmemek adına, bazen olmadık teviller yapıldığını hepimiz biliyoruz. Acaba Abdulaziz Bayındır’ın ekibinde de böyle bir sıkıntı olabilir mi? Eğer öyle ise onlar için Cenab-ı Hak’ın; *كل حزب بما لديهم فرحون* “*Her hizip kendi görüşüyle müferrehtir*”, (mü’minun, 23/53) şeklinde ki fermanını yeniden düşünmenin tam zamanıdır. Belki bu sayede ekip çalışması şartlanmışlığından çıkıp ferdi düşünmeye (ferdi iç-tihada) yönelirler de daha hayırlı ve isabetli sonuçlara ulaşırlar. Vicdanlarıyla baş başa kaldıklarında ulemanın ürettiklerini daha tarafsız bir şekilde değerlendirme imkânı bulurlar. Cenab-ı Hakkın basiretimizin önündeki engelleri kaldırması, bizleri dalâlete götürecek hatalardan koruması temennisisiyle.